

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi polji. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 2. marca 1870.

Gospodarske stvari.

Kako obdelujejo in izdelujejo lan v Moravskem Schönbergu in bližnji okolici.

Nauk za povzdigo našega domačega predivstva.

Spisal Rihard Doleneč.

Gojenje lanú je v bližnji in daljni okolici moravskega Schönberga zeló močno razprošteno. Pa tudi ni čuda, kajti kdo bi gojenje lanu zanemarjal ondi, kjer je taka velika priložnost dana kaj dobro v denar spraviti ga.

Da bi se zadostovalo potrebam vseh petih predilnic, ktere Schönberg obdajajo, moralo bi se lanú go-tovo še trikrat toliko pridelati kakor se dandanes pri-dela; al zavoljo pomanjkanja gnoja to ni mogoče. Res da mastni gnoj, kateri je ondi zeló v rabi, kakor na priliko iz kosti napravljeni „superfosfat“ ali pa „zbo-ljšani guano“, lanu izvrstno služi; al ravno on je napra-vil iz večih kmetovalcev strastne, samim sebi škodljive gojitelje lanú. Videvši, da je v prvem letu rži in po njej lanu kaj izvrstno teknil, mislili so mnogi, da bode to v eno mer tako šlo brez govejskega ali sploh živin-skega gnoja. Al zeló so se opekli, kajti že v drugem letu se ni hotel lan sponašati, v tretje pa že celó ne, akoravno so mu vselej, to je, vsako drugo leto, kaj dobro s „superfosfatom“ podkurili. Ravno tako kakor se ni v stanu človek ob samem kruhu in vodi rediti in krepiti, prav tako se tudi lan ne more samo s fosforom in kalijem živiti, ampak treba mu je tudi druge hrane, ktera mu je v živinskem gnoji popolnoma dana. Ta skušnja je kmetovalce prisilila idilično gojenje opustiti, in se le zboljšanege starega poprijeti.

Po legi zemlje razločujeta se namreč dva gno-jilna načina; eden velja za hribovske, visoke lege, drugi za planjavske, nizke. V hribih, kjer je tako zvano „gozdno kmetijsko gospodar-stvo“ doma, seje se navadno na novino rež, se ve, da brez gnoja, in drugo leto lan zopet brez gnoja. V tretjem letu sledi oves. Ta kolobar se potem obdrži, dokler je zemlja zadosti gnojna; kadar odpové zemlja svojo prejšnjo rodovitost, potem se zopet večletni gozdni rabi podvrže.

V planjavah se različno seje, tako, na primer, na dobro pognojeni svet rež, potem v drugem letu oves, in v tretjem še le lan. Za lanom se v četrtem letu, zopet dobro pognoji, in triletni kolobar tako z nova prične. Za druga žita, korenstvo, in deteljo je poseben kolobar odločen.

V najnižih legah se zopet drugače seje. V izgled naj služita tukaj dva šestletna kolobarja schönberske kmetijske in predivo izdelovalne šole.

Vsak teh dveh kolobarjev obsega 67 vaganov, ali

pa po naše $26\frac{8}{10}$ oralov. Prvi se glasi: 1. detelja, 2. pšenica, 3. grah, ktereга obilo sejejo, fižola pa prav nič, 4. rež, 5. korenstvo in lan, 6. jaro žito. Koren-stvu se prav dobro pognoji. Drugi: 1. detelja, 2. raps, 3. rež, 4. grah, 5. rež, 6. jaro žito. Zgorej omenjeni 3letni kolobar, ki se glasi: 1. pognojena rež, 2. oves, 3. lan, je zeló tisti, ki se pri nas sem ter tje nahaja, ki pa nobene posneme ne zasluži; kajti očividno je, da pride lan v preveč izmolzen svet. Da se okoli Schön-berga še vedno tako seje, temu ni vzrok dobro prepri-čanje, ampak le stara navada — železna srajca.

Še en štiroleten kolobar naj omenim, ktereга smo pri nekem, vrlo dobro vredjenem gospodarstvu našli, in ta je: 1. oves s podsejano deteljo; detelja ostane 2 leti, v prvem se kosi, v družem služi merino-škim ovcem za pašo; v tretjem letu se detelja za rež pognoji in podorje, po rži sledi lan.

Seme se tudi zeló različno izbira. Med tem, ko po visocih legah na spočitek semena veliko držé, se za to v nižavah celó ne zmenijo. V hribih, na primer, se-jejo holanško, ali pa rusko Rigajsko ali pa iz Pernava. V drugem letu jim je seme pridelek prvega leta, v tretjem ga pusté, da si spočije, nekteri ga celó 2 leti v pokoji pusté; na to ga potem tretjič in poslednjič vsejejo.

V tem ko staro seme počiva, to je, med tretjim in četrťim, ali pa tretjim in petim letom, si poskrbé in nasejejo zopet izvirno seme. Drugi se ve, da premožni, hribovski posestniki so najbolj prevzetni na to, da se dem let staro seme sejejo; to je pa le bolj vraža.

V nižavah sploh tako delajo, da v prvem letu izvirno seme sejejo, v drugem in tretjem pa lastni pri-delek. V četrťem si zopet novo seme oskrbé. Setvi odločeni čas je od 26. maja (vélikega travna) do 15. junija (rožnika); to velja za nizke kakor tudi za vi-soke lege.

Zimski lan (ozimec, ozmec) je na Moravskem še čisto neznan. Prvo seme kranjskega zimskega lanú bodem oskrbel še letos nekemu za lan zeló vnetemu kmetovalcu.

Po setvi pusté, da doraste lan visokost štirih do petih palcev (colov); potem se opleve. Slanjanje je skora neznan delo, in to po pravici, kajti bližnje pre-dilnice za izdelovanje tako tanjcega prediva, kakoršno se s slanjanjem pridelá, niso namenjene.

(Dalje prihodnjič.)

Nekaj, na kar bi se moglo pri cenitvi močir-natih zemljišč ozir jemati.

Bliža se nam spomlad, ko se bodo za nas kmeto-valce posebno važna dela začela; cenila se bodo nam-reč zemljišča po novi postavi.

gospodarske, obrtniške in narodne

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 9. marca 1870.

Gospodarske stvari.

Kako obdelujejo in izdelujejo lan v Moravskem Schönbergu in bližnji okolici. *)

Nauk za povzdigo našega domačega predivstva.

Spisal Rihard Doleneč.

(Dalje.)

Ravnanje z lanom od ruvanja do gojenja.

Ruvanje se ravna po dobroti ali plemenitosti prediva, katero se hoče doseči. Ako se zahteva zelo plemenito, to je zelo tanjko volno, belo in vendar trdno predivo (ne gledé na dolgost, ktera sicer tudi v vrsto poglavitnih pogojev plemenitega prediva spada, pa večkrat pri vsi marljivosti kmetovalčevi izostane ali zaradi suše ali drugih vzrokov), mora se lan izruvati, ko še ni dozorel, ampak brž ko začno stebela, peresca in glavice rumeneti, ali kar je isto, dva do tri tedne pred ruvanjem zrelega lanu.

Se zeleni, nedozoreli lan da najplemenitejše predivo, in, kakor nam je jako izveden učenik predivstva, rojen Belgičan, zagotovil, se ga dobi 2 do 3 funte več, kakor pa iz dozorelega, se vé da, ako je bil prav izdelan.

Pri vsem tem, da se doseže tako lično predivo, se pa na denarni dobiček pozabiti ne sme, kajti ako kmetovalec še nedozoreli lan godi, izgubi seme, katero, če ni dozorelo, le majhen dobiček s tem daje, da se posušene in zmlate glavice pokladajo živini.

To je vprašanje, katero še v Schönbergu, kjer je predivstvo gotovo na visoki stopinji, rešeno ni, kajti ako zdaj predilnice cent prediva, izdelanega iz dozorelega lanu po 25 do 45 goldinarjev plačujejo, morale bi iz nedozorelega pridelano saj tako drago plačevati, da bi bilo izgubljeno seme, kakih 6 vaganov od orala, po 8 do 10 goldinarjev plačano.

Izdelovanje prediva iz nedozorelega lanu je sicer ravno tako prosto, kakor iz dozorelega, da! še lože je.

Kakor hitro kmetovalec spozna, da je njegov lan po zgorej omenjenih znamenjih pripraven za poruvanje, naj to tudi precej prične, pa vendar tako, da se od dežja ali vetra poležena stebela ločijo (sortirajo) od še lepih stoječih. Sortiranje je jako potrebno delo, ker položena stebela se veliko popred dogodijo kakor pa stoječa.

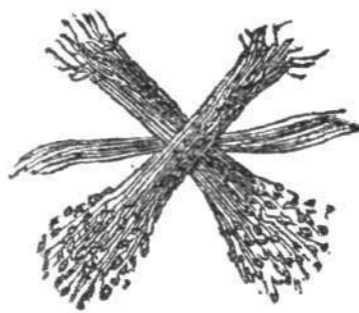
Tisti, kdor oboja skupaj godi, mora na vsak način škodo trpeti, kajti ako zadostljivost gojenja po poleženih steblih sodi, imajo ta lahko zadosti, v tem ko nepoloženim še veliko manjka; ako pa sodi nasprotno po nepoloženih, potem imajo položena v tistem času, ko imajo nasprotna že zadosti, ne le zadosti ampak preveč,

ker jamejo gnjiti. In škoda mora celó dvojna biti, kjer nezadosti gojena stebela ne dajo vsega lika od sebe, preveč godna dajo sicer ves lik, al brez trdnosti. Predivo, narejeno iz preveč godnega lanu, se bliža v trdnosti pajčevini.

Pri ruvanji samem pusté delalci že izruta stebela v rahlih vrstah za seboj na tleh ležati, da se nekoliko osuše; to se mora pa v redu delati, ne da bi se glavni konci s koreninastimi mešali.

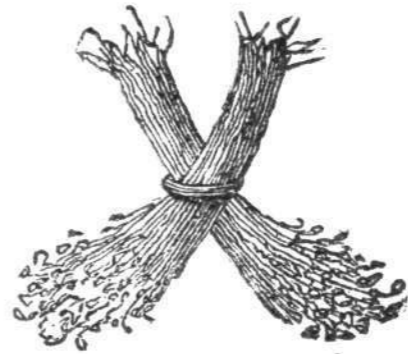
Ko je že vsa njiva poruvana, gredó delalci zopet na tisti konec nazaj, kjer so ruvanje pričeli, in začno lan v majhne snopičke vezati. Snopiči pa niso navadni, kajti vežejo se drugače, tako-le: Za vsak snopič si napravi delalec ali pa delalka navadno vez iz najdaljših stebel. To vez položi na tla, in na njo polaga potem v podobi križa, eno pest stebel za drugo, pa zmiraj tako, da glavice pridejo k glavicom, koreninice pa k koreninicom. Šest do osem dobrih pesti zadostuje za en snopič, kateri se potem z vezjo zveže. Snopič od zgorej pogledan ima torej v pričetku tako-le podobo:

Podoba 1.

Kedar je snopič zvezan, potem se po konci postavi, tako, da pridejo koreninice kviško, toraj tako-le:

Podoba 2.

Drugi dan popoldne, in če je vreme gorko, še pred, so stebela za riflanje že zadosti ovenela, in čas je, da se snopiči razvežejo in glavice na grebenu odtržejo. Iz že oriflanih stebel se zopet snopiči napravijo, in sicer prav prosti, samo na to gré paziti, da pridejo zopet pravi konci skupaj. Debelost takih snopičev je 4 do 5 palcev, ali pa, kar je vse eno, snopič ne sme biti tako debel, da bi ga delalec ne mogel čez sredo s pedmi objeti.

Tako pridobljeni snopiči so že popolnoma na godilnico pripravljani. Popis gojenja samega pride v oddelku „gojenje“ na vrsto. Ono se bode delilo: 1. v rosno, 2. v mrzlovodno, 3. v blatno in 4. v so-parno.

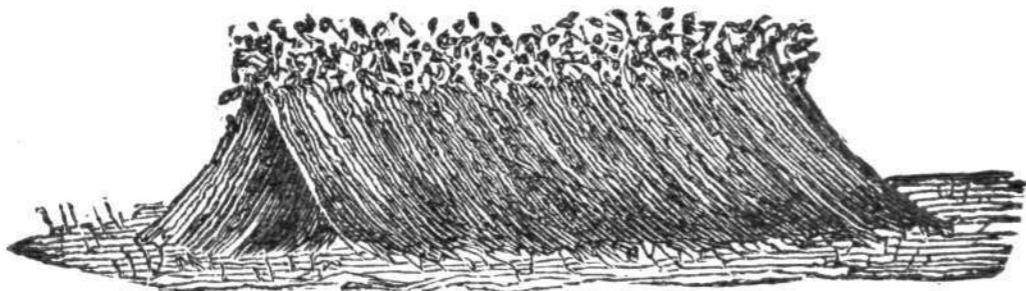
*) Iz „Naznanil kmet. družbe kranjske“.

Kedar pridemo na pripravljanje že dozorelega lanú za goditev, treba je na marsikaj paziti. Tudi tukaj je iz ravno tistih vzrokov, kateri so za zeleni lan veljali, sortiranje stebel potrebno. Ruje se popolnoma tako kakor zeleni, to je, poruvani se pusti toliko časa v lepo vredjenih vrstah na tleh ležati, dokler ni vsa njiva poruvana. Med tem časom se stebila nekoliko osušé, da niso več tako vlačna. Kedar je ruvanje pri koncu, potem se pričó na ravno tistem koncu, kjer se je ruvanje pričelo, dolge kapelice postavljati. Kapelice niso nič družega kakor na poseben način napravljene kôpe, v katerih se ima lan posušiti. Tri osebe se potrebujejo za postavljanje: ena postavlja, drugi dve donašate stebila ter jih pest za pestjo prvi podajate.

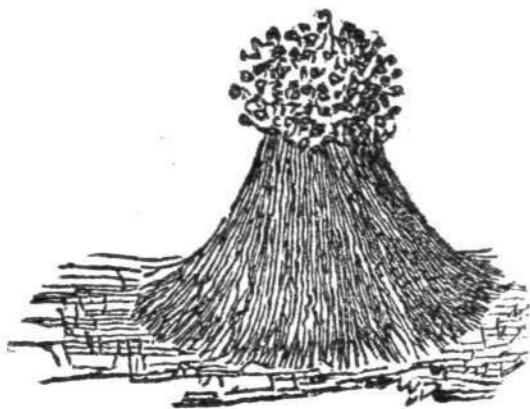
Postavljanje samo dobro popisati ni mogoče, akoravno je tako prosto, da ga vsak zadene, ako se mu le enkrat djansko pokaže. To pripuščam torej djanskemu pokazku; isto bom moral tudi z mnogimi družimi deli storiti, da niti časa niti papirja zastonj ne tratim. Opušivši torej popisovanje pristavim le podobo že dovršene kapelice, ktera sme en seženj in še čez dolga biti.

Podoba 3.

Tako postavljene kapelice ostanejo pri miru, dokler ni zunanja stran osušena. Ko je zunanja stran suha, potem še le se napravi iz ene dolge kapelice več posamesnih kratkih ali okroglih. Ako je človek tega dela vaje, gre to kaj hitro od rok; saj ni skora na nič drugega paziti kakor na to, da še sirova stran dolgih kapelic postane notranja, v okroglih pa zunanja. Podoba okrogle kapelice je pa blizo taka:

Podoba 4.

(Dalje prihodnjič.)

Gospodarske novice.

* Da ti mravlje na drevo ne lazijo, namaži drevo 3—4 čevlje na visoko z mazilom, ki ga narediš, da z 20 unčami ribje masti zmešaš 2 unči žveplenega cveta.

* Bolezen grozdja na Francoskem se je lani zeló razširila in se je zatepla skoro v vse brdine v okraju, ki se Bordeaux (Bordó) imenuje in žlahno vino rodi. Ta bolezen izhaja od nekih listnatih uší, proti katerim se dozdej ni še našla nikakoršna pomoč.

* Naših vrabcev veliko izvozijo v Ameriko). V jeseni so iz Francoskega v Filadelfijo peljali okoli 4 centov živih vrabcev; v Ameriki so jih lepo sprejeli in jim gnezda za razplodenje spletli. Po pravici — praša „Pučk. Prij.“ — a kaj pa naši gospodarji z vrabci počnó?

* Krompirju s pepelom gnojiti priporoča akademija v Parizu; pridelala se ga veliko več.

Še nekaj o razstavi kmetijskih pridelkov in obrtnijskih in umetnijskih izdelkov.

Ta razstava, o kateri so „Novice“ že večkrat pisale, bode v Gradcu v deželnem gospodarskem poskušališču proti koncu septembra ali začetka oktobra 1870. leta.

Stvari za razstavo odločene se morajo oglasiti do konca prihodnjega meseca aprila na posebnih oglasilnih listih, ki se zastonj dobivajo pri odboru izložbe, na kesneja oglasila se bo le samo toliko oziralo, kolikor bo dopuščal prostor.

Dovažanje, razvijanje, postavljanje in odvažanje izloženih stvari, morajo izložitelji na svojo nevarnost in stroške ali sami ali po svojih najemnikih oskrbeti, le na izrečeno željo bo ta dela oskrboval odbor po posebnih komisijonarjih s tem, da se mu povrnejo stroški.

Zavarovanje proti ognju za čas razstave za izložene stvari plača odbor.

Odbor ni odgovoren za to, če bi se izložene stvari poškodovale ali izgubile; skrbel bo vendlar za to, da se bode na-nje gledalo.

Za prepuščen prostor v izložilnici sme ne plača nič.

Proste mize in police bo preskrbel odbor. Posebne priprave: draperije, okinčanje itd. mora preskrbeti izložitelj sam. Kurjavo za mašine bo djal odbor brez plače.

Odbor bo tudi delal na to, da se znižajo tarife na železnicah za potovanje oseb in za prevažanje izloženih stvari sèm ter tjà, in dalje tudi, da bodo izložene stvari vžitine proste.

Vsem vrstam izloženih stvari se bodo priznavale medalije, diplome in častne spomenice, za izloženo živino pa se bodo dajale tudi denarne preemije.

Za izložbo je združeno tudi izžrebovanje dobičkov, ki se bodo nakupili izmed izloženih stvari, o čemur še se bode posebno oglasilo.

Po dokončani izložbi se bodo prodale one izložene stvari v javni dražbi, ktero bodo lastniki za to odločili.

Obširen program se dobiva pri odboru. Vsa sporočila in vprašanja naj se pošiljajo frankkovana na odbor v deželno hišo, gospôske ulice v Gradcu (General-Comité, Landhaus, Herrengasse in Graz).

Državne stvari.

Nekoliko o posilno-civilnem zakonu.

Zgodovinska črtica z nekaterimi opazkami.

Posilno-civilni zakon (obligatorische Civilehe), kakoršnega za Cislajtanijo nasvetuje državni poslanec Rechbauer je sad prve francoske prekucije. Ko je 1790. leta bila ustanovljena grozovita rdeča ljudovlada (republika), bili so brez zaslišbe in obsodbe pomorjeni vsi davkarji, plemenitniki in duhovniki, ki niso bili potegnili iz Francije ali ki se niso bili poskrili; gradovi in cerkve so bili najprej oropani, potem pa kot narodno premoženje prodani na javni dražbi; le ena sama cerkev se je v vsakem mestu pustila in „boginji pameti“ posvetila. Cerkvene knjige in arhivi so bili očitno sežgani; nedelje in cerkveni prazniki odpravljeni tako tudi katoliški koledar; vsak mesec je bil razdeljen v tri desetinke in vsaki deseti dan je bil praznik. O zakramentih toraj ni bilo nič slišati. Zakon se je spremenil v svetovno (posvetno) državljansko pogodbo, ki je morala vpisana biti pri svetovni gospôski, da so otroci bili zakonski. Ta pogodba je pa bila razvezljiva.

Al kaj je bil nasledek te uravnavee, ki je prekucnila vse, kar je ljudstvu dosihdob sveto bilo? Koj prvo leto je bilo razvezanih 40.000 zakonov. Kaj pa

nijo, ktera jo predloži omenjeni komisiji. Pa tudi s samo besedo se sme gospodar pritožiti pri županu, ki pritožbo zapiše v zapisnik in jo potem izroči komisiji.

Kako obdelujejo in izdelujejo lan v Moravskem Schönbergu in bližnji okolici.

Nauk za povzdigo našega domačega predivstva.

Spisal Rihard Doleneč.

Ravnanje z lanom od ruvanja do gojenja.

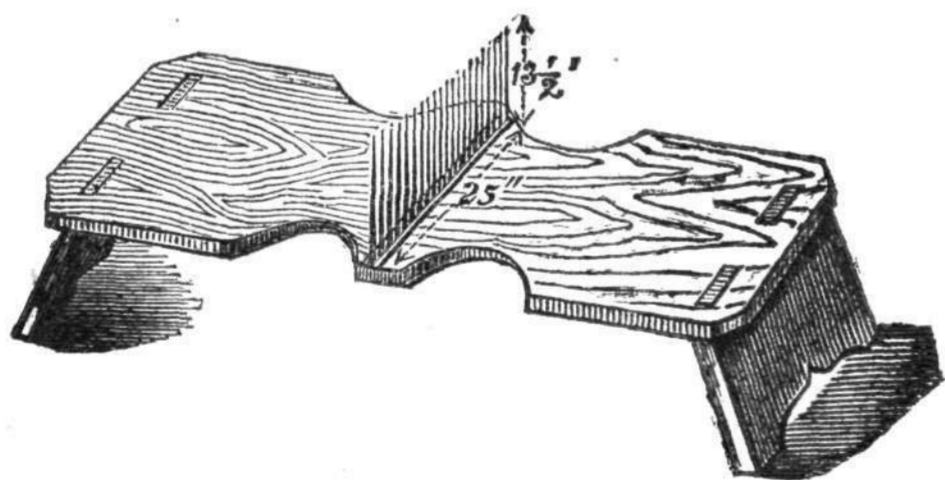
(Dalje.)

Korist kapelic je, da se lan hitro in enakomerno posuši, kajti prvič so rahlo sestavljene, tako, da jih zrak lahko skozi in skozi prešine; drugič jim dež škodvati ne more; čeravno tudi dežuje, se voda hitro odteka. Splesneti ali pa celó ségnjiti tako spravljani lan nikakor ne more. V malo dneh je popolnoma in za goditev dober.

Samo eno delo pride še pred gojenjem, namreč to, da se odstranijo glavice. Da bi se zato, da bi suhemu lanu glavice odstranil, rabil greben, to je, riflal, bilo bi kaj nespametno, posebno ako se to na starem domačem grebenu s štirovoglatisimi ostmi vrši. Greben, in sicer prav osnovani greben, je le tam na mestu, kjer se hoče že po omenjenem načinu zeleni lan goditi. Če je lan suh, odpade pri riflanji, sme se reči, 5 od sto stebel s tem, da se mnogo njih potrže. Potrganih koncev se dobi že pri belgiškem najboljšem narejenem grebenu vedno dva velika kupca, in to je prava zguba, kaj pa še-le, ako se z domačim dela?

Ker belgiški greben za riflanje zelenih stebel izvrstno služi, in tudi za suhi lan delo veliko boljše opravlja kakor navadni, treba je, da ga živo priporočam in to tem bolj, ker je preprosto narejen, tedaj ni drag! Vsak količkaj ročen kovač ga lahko naredi; klop, na kateri je pritrjen, je pa stvar manjše važnosti. Mislim, da bode sledeča mala podobica izvrstnega belgiškega grebena, z dotičnimi merami in malo opazkami v razjasnilo zadostila. Poglejte ga!

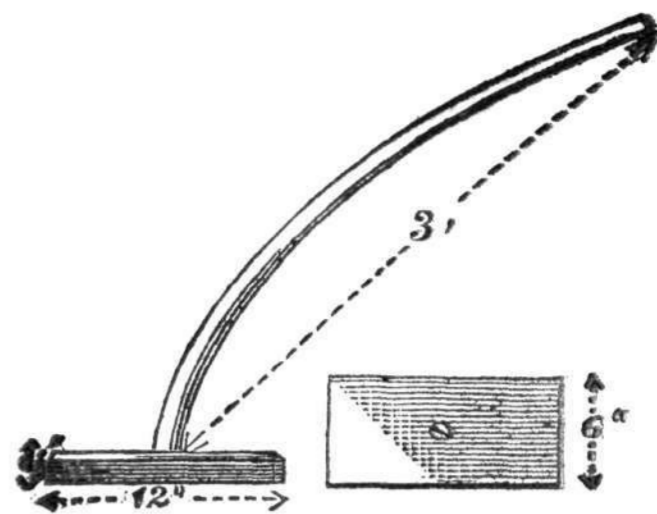
Podoba 5.

Osti ali zobov ima 37, kateri so na železni, poldrug palec široki, četrta palca debeli, in 25 palcev dolgi špangi dobro prikovani. Španga sama je na obeh koncih z dvema močnima vitoma na klop zavitana. Osti so v špangi prav enakomerno razdeljene, tako, da po 2 liniji pride ena od druge. Na spodnjem koncu je ena ost dober četrta palca (cola) debela, proti vrhu so zmirom tanjše, pa vendar ne tako silno, da bi postale popolnoma bodeče, ampak pustijo se tam paste. Dolgost cele klopi, na kateri 2 osebi sedite, da naenkrat riflate, znaša 60 palcev.

Kakor že rečeno, se ni za odstranitev glavice suhega lanu grebena posluževati, ampak dosti boljšega orodja, ki se zove belgiški bêt. Belgiški bêt je kaj prosto, al izvrstno orodje. On obstoji iz poldrug palec debelega, 12 palcev dolgega in 6 palcev širokega, iz trdega lesa narejenega ploščka. Ta ima v sredi luknjo za ročnik. Bêt je take podobe:

Podoba 6.

Ročnik mora biti iz vlačnega lesa narejen, 3 čevlje dolg, in kar se dá dobro utrjen. Iz ploščka ne sme celó nič ven moleti, da ne dela veliko nerednosti v delu. Takih bêtov je treba več imeti, ker ravno tako služijo kakor cepci pri mlačvi. Vzamejo se namreč snopi, kateri so se na polji iz suhega lanu naredili, s slamo povezali in na skedenj izvozili, ter se slamnate vezi prosti v redne, rahle, kake 3 palce debele nasade razgrnejo ravno tako, kakor se to pri žitu dela. Ko je nasad položen, potem se pričnejo z bêt glavice tolči. Da se stebila v nered ne spravijo, treba jih je z levonogo na koreninčnih konceh na tla tiščati. Kader se tolčejo, gré na to paziti, da se ročnik trdno v roki ne drži, če ne pade plošček s polno ploho na tla, ampak z robmi, kateri stebila lahko prebijejo. Tudi, če plošček na robce pada, se ročnik kaj rad odlomi, naj je še tako trden. Ročnik mora toraj, kedar se ima udariti, v roki plavati, kar vsak lahko zadene, ako se mu enkrat delo pokaže, in ako se tega potem pridno vadi. S tacimi bêt gré delo kaj hitro, snažno, in dobro spod rok, veliko hitreje kakor na grebenu. Poglavitna reč je pa še to, da lan čisto nobene škode ne trpi, ker ni mogoče, da bi se stebila potrgala ali pa seme poškodovalo. Ko je nasad na obeh platéh otolčen, potem ga je treba obrniti, ter se zopet 3 po 4 palce debeli, lepo vredjeni šopki vezati pričnejo. Za vezilo služijo dolga stebila, ne pa slama, ker tako zvezani ostanejo šopki tudi med gojenjem. Več takih šopkov, do 10, se potem s slamo v en večji snop zveže, to pa samo zavoljo ložega prevažanja iz skednja do godilnice, v godilnico slama ne sme priti.

(Dalje prihodnjič.)

Navod, kako poravnati škodo, ktero je po gozdih in vrtih napravil lanski sneg.

„Novice“ so že v 45. listu lanskim in 3. listu letošnjim „Novic“ podučile gospodarje, kako je poravnati hudo škodo na gozdnih in vrtnih drevesih. Al potrebna reč tudi dvakrat rečena ni prevečkrat rečena.

Šilovni les, poškodovan na vrhu, treba je posekati, sicer začne hirati in se posuši. Polomnjene veje naj se tikoma debela odsekajo, da se v posušenem lesu ne zaplodí gozdu nevarni črv, kterege so „Novice“ v 23. listu lanskega leta na tanko popisale in celó v podobi pokazale. Tisti kuček je sila škodljiv mrčes, — bojite se ga kakor vruga!

Listni les je ali polomnjen na vrh, na vejah, ali je tudi razčesnjen. Nalomnjeni in odlomnjeni vrhovi in veje se morajo gladko odsekati; rane se potem same zacelijo, in rast napreduje; razčesnjena debela pa kaže kar pri tleh posekati. Ves posekani les se mora kar mogoče hitro hitro iz boršta spraviti, da novi rasti ne napotuje, še več pa, da se ravno imenovani škodljivi mrčes po njem ne zaplodí.

Kedar je les poškodovan tako, da se mora drevje od kraja vse posekati, naj gospodarji koj prevdarijo, kako se ima goli svet znova pogozditi, namreč da

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 23. marca 1870.

Gospodarske stvari.

Kako obdelujejo in izdelujejo lan v Moravskem Schönbergu in bližnji okolici.

Nauk za povzdigo našega domačega predivstva.

Spisal Rihard Doleneč.

(Dalje.)

Gojenje.

Goditi lan je mogoče, kakor smo rekli, po štirih načinih.

Prvih teh štirih potov je:

1. Rôсно gojenje.

To gojenje moralo bi se zavoljo velikih pomanjkljivosti in neizrečene prvotnosti popolnoma zavreči. Ne le popisa, temuč tudi še omembe ni vredno. Dovoljeno mi bode zatega del, da popisovanje njegovo popolnoma opustim (saj je že tako predobro znano!) in le pomanjkljivosti njegove omenim. To pa storim z nado, da se bodo, saj že nekoliko umni, kmetovalci prepričati dali, da v veliko lastno škodo delajo. Lastna škoda bi pa morala, po moji misli, vsacega toliko spodbosti, da se stari, dobro robo le kvarljivi šegi odpové, in po boljši seže. Kedar vidim lan ali pa konoplje za goditev po senožetih razgrnjen, vselej si mislim moža, kateri svoj denar tujemu, neznanemu človeku posodi. Mogoče je, da mu res ves denar povrne z obrestmi vred; ali ravno tako je pa tudi mogoče, da ni ne moža ne denarja več blizo. Taka se godí pri gojenji na rôsi; znana reč je, da ima kmetovalec vse bolj v rokah kakor pa vreme, ktero se od danes do jutri prav po božji volji spreminja. Mogoče je zavoljo tega, da se lan na rôsi dobro, nikakor pa prav dobro ne dogodi. Ravno tako je pa tudi mogoče, da se lan le slabo, ali pa celó nič ne godí. V tacih letih, ko na jesen pogostoma dež po lepem vremenu sledí, se je dobre goditve nadjati, ako ne dežuje, ne gré gojenje spod rok, če pa dežuje preveč, potem je najprej mogoče, da gré vsa goditev pod zlo. Okoli Schönberga ravno letos vsi starokopitneži, katerih se najde, žalibog! še vedno preveč, tožijo, da se jim noče nič goditi zavoljo prevelike suše. Pred dvema letoma jim je pa nasprotno začel gnjiti, in proti koncu ga jim je še zamedlo. S takimi negotovostmi je toraj rôsna goditev sklenjena!

Zgorej sem rekel, da se lan na rôsi nikdar prav dobro dogoditi ne more; to je v pravem pomenu besede še bolj pa v denarnem obziru veljavno, kajti razloček med dobroto in množino na rôsi ali pa v vodi dogojenega prediva je kaj velik, plačuje se pa le množina in dobrota. Na rôsi gojeni lan dá, kakor skušnja izvedene kmetovalce učí, vedno manj praznega prediva, kakor

pa v vodi gojen. Tako nam je zagotovil nek izobražen kmetovalec in posestnik izgledno vredjenega gospodarstva, kateri vsako leto do 100 centov suhega lanú pridelal, da je po večkratni skušnji izvedel, da isti lan, v vodi gojen, dá 50 do 70 odstotkov praznega prediva, na rôsi gojen pa le 35, k večemu 45. Pa ne le manj, ampak tudi slabeje predivo daje rôsno gojenje memo vodnega. Da je to res, lahko se dokaže iz ravno navedenih števil. Kaj družega nek je vzrok, da se iz rosne goditve manj prediva dobí kakor po vodni goditvi, kakor to, da je prvo manj trdno in da gré zavoljo tega pri izdelovanji toliko več v pezdir. Močnost, eden najpoglavitejših pogojev, se torej pogreša; temu se pa še pridruži pomanjkljivost lepe bele barve, in volnosti, in to zopet veljavo precej zniža.

To je posebno važno vedeti kmetovalcu, ako predivo za prodaj v fabrike izdeluje, kajti ako prodal v vodi gojeno po 40 goldinarjev cent, bo dobil, akoravno je lan tisti, pa na rôsi gojen, komaj 25 do 30 gold. za cent. Ako bi pa tudi kmetovalec le za lastno potrebo predivo izdeloval, in ne za kupčijo, vendar le je na škodi, ker namesti, da bi dobil dosti izvrstnega prediva, dobi ga le malo in slabejšega. Pozabiti se tudi ne sme, da rôsno gojenje pri obilem pridelku ni lahko mogoče, ker za razgrinjanje je treba veliko prostora, kateri bi za pašo gotovo več vrgel. — Pa tudi daljno izdelovanje se dá težko prav na pravi čas vrediti, ker se ne vé za gotovo, kedaj da bo lan dogojen. Mogoče je, da pride to ravno v tak čas, v katerem se druga dela opravljajo. — Večkrat pa tudi denarnih zadev ni prezreti, kajti mnogokrat je kmetovalec prisiljen brž ko mogoče denarja dobiti, bodi-si za davke, bodi-si za druge dolgove. Iz žita in družih pridelkov si sicer tudi lahko denarja pridobí; al to so pridelki, katerih cena pozneje lahko poskoči; to pa prodajalcu zgubo dela. Predivo pa ima skoraj redno enako ceno. Z rôsno goditvijo je pa v tem obziru kmetovalcu kaj malo vstrezeno, kajti dolgo časa je prisiljen čakati, in vrh tega je še celó gojenje tako negotovo, da že sam sebi ni v stanu obljubiti, kedaj da predivo do denarja pride. Drug kmetovalec, ki tudi denarja potrebuje, pa lan v vodi godí, si pa po vodni gorkoti in družih okolnostih precej lahko na tanko preračuni, koliko časa da njegov lan za gojenje in dalnje izdelovanje potrebuje. Po danih okoliščinah si lahko goditev tako vredí, da ravno o pravem času do denarja pride.

Kakor sem skušal vse slabosti rôsnega gojenja naštetí, ravno tako rad bi njega dobrote naštel; ali žalibog! da mi ni ne ena sama znana. In pa vendar — bode kdo rekel — sem si s tem na boljšem, ako na rôsi godim, da mi ni treba za vodno gojenje potrebne jame kopati, in vode napeljavati, kajti to me precej denarja stane! Temu ugovoru bodi ta odgovor: Zato

so pa prednosti vodnega gojenja tako velike, da so v stanu stroške, osnovalnega stanja itd. že v prvem letu povrniti. V prihodnjih letih so pa prednosti njegove čist dobiček. Vrh tega, da se osnivanje godilnih jam ali godilnic, ktere bom kmalu natančno popisal, tako hitro splečal, je še mogoče, da si vsak po svoji premožnosti jamo naredi. Revež, ki denarja nima, si jo lahko za 20 goldinarjev oskrbi, bogatina lahko tudi 100 goldinarjev stane, in vendar se boste v dobroti le malo razločni.

Toliko naj bode povedano o rōsnem gojenji, o kterem si v resnici ničesar družega želeti ne moremo, kakor to, da prav kmalu iz dežele zginje.

Da bode vodno gojenje tudi pri nas nasprotnike našlo, tega sem prepričan; razlogi bodo pa gotovo puhli. Eden bo rekel, da ni navada, lan tako goditi; drug bo še celó kar naravnost trdil, da to ne more za našo deželo dobro biti, — tako so sploh starokopitneži vajeni govoriti, kateri imajo le dosti besed, pa malo ali celó nič prevdarka. Takih in enakih govorov pa umen in prevdaren gospodar gotovo poslušal ne bode, ravno tako, kakor jih okoli moravskega Schönberga nihče ne posluša, kjer se še dandanes vkljub že 30letnega truda za povzdigo predivstva, zraven občne pohvale vrednih goditeljev vodnega gojenja, še vedno častitelji rōsnega nahajajo. (Dal. prih.)

O reji prešičev.

A. O svinjaku.

Prešič je domača žival, ktera je najmanj neušečna o hrani, zato ga je tudi najlaglje rediti. On je zadovoljen z ostanki, ki bi se velikokrat brez koristi morali zavreči; ako jih pa damo njemu, veselo jih povžije, in mi zato dobimo od njega dobro meso in špeh.

Vsak le gleda, da bi veliko priredil in malo potrošil, in to bo razumen gospodar tudi dosegel, ako bo prešiča tako redil, kakor je primerno njegovi naravi.

Za dobro rejo prešičev je potreba prva dober svinjak.

Ni še zadosti, ako se nekoliko kolov v zemljo zabije, z nekoliko deskami ogradi in v tak svinjak prešič zapre, ampak svinjak mora biti en čevlj ali saj pol čevlja nad zemljo, da se mokrota odteka in da ne deluje zemeljska toplina na prešiča. Tudi mora biti dosta prostoren v širini in dolžini, in sicer se računa za prešička 5 do 6 čevljev na dolgo in široko, za navadnega prešiča pa 8 do 10, za pitanca 9 do 12, za prasno svinjo ali za merjasca 36 do 48 čevljev.

Da svinja mladičev ne poleže, treba je svinjak saj na eni strani tako pregraditi, da mladiči ne morejo prelaziti.

Pod je najboljši iz desek, da se med špranjami lahko mokrota odteka, in tako vedno suh ostane, tudi porunklji so zato dobri, vendar za zimo je tak svinjak premrzal, in prešiču zarad nog tudi nevaren. Tudi stene so dobre iz dèsek, vendar se morajo večkrat snažiti zavoljo mrčesov, ki se v špranjah zaredé in prešiče nadlegujejo; še boljše so pa zidane ali pa iz opeke (cegla), ker so poleti tudi bolj hladne.

Strop je najboljši lesen in sicer iz dèsek, al tako mora biti narejen, da skozi ne pada prah, smeti, ali še celó kurjek. Korito je navadno leseno, al še boljše je kameneno, zmirom mora pa na toliko delov razdeljeno biti, kolikor prešičev iz njega jé, da se ne dregajo in ne nadlegujejo drug družega.

Pozimi naj bo svinjak topel, poleti hladán, zatoraj je zdravo svinjake poleti ob veliki vročini večkrat z vodo polivati, posebno take, ki nimajo nič dvorišča, kamor bi se mōgli prešiči na sprehod spuščati.

Skrbeti je treba za čist zrak, zato je treba malih luknjic narediti, vendar se mora paziti, da ni prepaha, po kterem se živina najlaglje prehladi.

Najglavniša stvar pri svinjakih je pa snažnost. Ker svinjski gnoj ni toliko vreden kakor goveji, treba je iz svinjakov večkrat kidati ga, in sicer poleti v hladu, pozimi v večji toplini, tudi stene večkrat čediti, korito pa še celó po vsaki jedi.

Ljudjé se zeló motijo, ako mislijo, da je za prešiče zdravo in k reji potrebno, da se po mlakah in blatu valjajo, — da jim boljše dene, ako je svinjak poln scavnice in svinjskega blata, kakor pa, da bi bil snažen. Al oni ne pomislijo, koliko se v nesnažnem svinjaku mrčesov zaredi, ki so prešičem škodljivi, kolikrat da prešiči uši nalezejo od same take nesnage. Silno treba je svinjake in tudi prešiče snažno držati. Da se prešič po mlaki rad valjá, to izvira le od tod, ako ga koža srbi, da bi s tem srbečico pregnal.

Koliko da prešičem snaga koristi, dokazuje nam Wirtemberški „gospodarski tednik“. On piše tako-le: „M. Tennel je pital 6 svinj, vse enakega plemena, enake starosti, enake težine in z enako hrano skozi 7 tednov. Tri med temi je vsak dan pral in krtačil, druge tri pustil je zapuščene, kakor jih navadno dandanes puščajo kmetje, da se v nesnagi valjajo. Akoravno so prve tri manj hrane pojedle, vendar je vsaka 30 funto v več imela, kakor ena unih treh“. Ali ni to dosti jasen dokaz, koliko tudi prešičem snaga koristi?

Ali ni boljše svinjake in prešiče čediti, in z malimi stroški mnogo prirediti, kakor pa v nesnagi puščati jih, mnogo potrošiti, in k temu malo ali še celó nič prirediti?

Svinjaki naj tedaj bodo čisti, suhi, prostorni, nad zemljo povzdignjeni, poleti hladni, pozimi topli, — in prepričani bodite, dragi gospodarji, da bodo prešiči zdravi in mnogo bolj se redili, kakor pa v nesnažnih svinjakih. Franjo Kuralt.

Iz šneperške gozdarske šole.

„Ali mu je pa tudi vsaki dan zaslužek gotov?“ — tako v „Novicah“ od 12. januarja t. l. na strani 10. praša sl. vredništvo.

Vsem posestnikom loške doline je znan kraj, kjer se omenjeni znesek lahko vsako leto zasluži. Se vé, da posestnik mora dobro voljo imeti in pa delavno živino. Al žalibog, da mnogi naši posestniki nočejo tega zaslužka, čeravno se jim ponuja lepa prilika; oni se raji s privajeno, pogubno trgovino pečajo, mislé, da komu drugemu škodujejo, ne spoznaje, da jo delajo le sami sebi. Edino tržtvo z lesom je bilo krivo, da so predniki posekali lepi les, prostor ta pa neobdelan pustili. In to se še dandanašnji ni predrugačilo, in se ne bo, dokler bode ljudstvo onim, ki jih z medeno besedo sleparijo, več verjelo, kakor takim, ki pošteno za-nj mislijo. Da se človek za svojo pravico potegne, prav je in celó dolžnost njegova, al žalostno je, če kmet, ki je že zadnji krvavo zasluženi krajcar dal takim postopačem, še jim takrat, ko je že najviša gosposka razsodila pravdo, dovoli na svoje stroške popotovati iz kraja v kraj, iz mesta v mesto.

Davki so veliki, potrebe čedalje večje, gozdi se pa vedno krčijo nam v veliko škodo. Denar moramo imeti, to je res. Da se pa denar tudi še kje drugej dobí, je pa tudi res. V onem kraji, ki je vam znan, ne bo dela nikoli zmanjkalo; da si pa več zaslužiti morete, to je razvidno iz onega spisa v „Novicah“, kakor če se z barigljicami ali drugo lesno trgovino vkvarjate. Gotovo ni pametno, da živina v hlevu vam stroške napravlja, vi pa denar na pōsodo jemljete. Delati mo-

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrť leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrť leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 30. marca 1870.

Gospodarske stvari.

Slaba letina nam žuga.

Česar smo se že jeseni bali, pripetilo se je res.

Komaj so bila zimska žita vsejana, prišla je že o sv. Lukežu zima s snegom. Ozimina se večidel ni mōgla pred zimo dobro zarasti in pod snegom je veliko tega, kar se je zarastlo, zavoljo moče in drugih uim pa konec vzelo. Namesti da bi se tedaj spomladi pokazalo zeleno polje, videlo se vse rujavo, v viših krajih pa še bela odeja polje pokriva, — kjer pa je zginila, padel je po sv. Jožefu spet nov sneg.

Tako ni bilo niti ugodne jeseni niti ugodne spomladi, sneg iz začetka prerane zime pa je polomil veliko, vzlasti starejega sadnega drevja po vrtilih in lesa po gozdih sila veliko. *)

Tako stojé kmetovalci žalostnega srca pred nemilo prihodnostjo.

Kaj pa davkarji? Ali bodo šli gledat polja, da sami vidijo, da — „kjer nič ni, je tudi cesar pravico zgubil.“ Če oni ne storé tega, treba, da gospodarji sami gredó k okrajni gosposki in jej naznanijo žalostni stan poljski, pa dolžnost je tudi županov, da za celo svojo okolico to storijo ob pravem času, da se ne ceni za vredno, kar ni nič vredno, in škoda konstatira.

Kakor se nam od mnogih strani piše, je pa rž najbolj trpela, manj pa vendar tudi pšenica. Da rž najbolj, lahko je verjeti, kar znan je starodavni kmečki pregovor o rži: „deni me v suho, da boš pri kruhu“, od lanske jeseni pa je zmirom v mokrem, — in vsak kmetovalec tudi vé, da se rž veliko manj jeseni zaraste, toraj po zimskih uimah tudi lože škodo trpi kakor pšenica.

Kaj pa ni pomoči za to, kar je zima vzela?

Ko bi bila spomlad ugodna, bila bi saj ta pomoč, da namesti ozimine bi se sejalo jaro žito: jara rž, in kjer treba, tudi jara pšenica.

Al jara rž in pšenica se navadno sejete prve tedne meseca sušca in vsaj Šmarnega praznika je navadno zadnji čas, zdaj pa smo že na koncu sušca in še je snega po polji, da je vse belo, in moče obilo.

Se vé, da tudi še zdaj, ako se bo dalo, bode skušal marsikak gospodar sejati jaro žito, želec, da bi mu obrodilo. Da Bog dá spomladanske mesece prav ugodne gorke, prihiteti se utegne vsaj nekaj, kar se je nehoté zakasnilo. To še je edina tolažba. Slišimo pa, da je jara rž se v ceni zeló podražila in da je še dobiti ni lahko.

Tako ni veselega nikjer, kamor pogledamo.

Tudi iz nogradov nimamo veselih glasov.

Potrebno se nam je zdelo, kazati na žalostni stan letošnjega poljá, da se pozneje, ko bodo pôdi prazni, lahko sklicujemo na to, da so upravičene pritožbe o slabi letini že gledé na dogodke pozimi.

Kako obdelujejo in izdelujejo lan v Moravskem Schönbergu in bližnji okolici.

Nauk za povzdigo našega domačega predivstva.

Spisal Rihard Doleneč.

(Dalje.)

2. Gojenje v mrzli vodi.

To gojenje se v kemičnem obziru od rôsnega le v tem razločuje, da pri prvem žlezec, kateri likovna lakna med seboj in z lesom veže, bolj strohni, pri vodnem gojenji ne strohni, ampak popolnoma segnjije. Vspehi se pa, kakor smo že videli, bistveno razločujejo; v tem pa razun kemičnega procesa gré hvala tudi pravemu obravnavanju.

Pravo obravnavanje naj v sledečem priobčim:

Za vodno gojenje je, kakor že imé kaže, pred vsem voda potrebna.

Voda je zeló vsaka dobra, samo da ni pretrda in ne premrzla. Po takem je dobra voda iz daleč izvira-jočih rek, potokov in studencev, voda iz jezer, bajerjev itd.

Kar se gorkote gojilne vode tiče, je ne sme manj biti kakor 10 stopinj R.; čem gorkejša, tem boljša. Ako je mrzlejša znabiti zavoljo bližnjega izvirk, potem jo je treba pred rabo v nalašč narejenih širokih in plitvih bajerjih solnčnim žarkom razpostaviti, da jo segrejejo.

Pretrda ali sploh trda voda, kakor so, na primer, voda iz vodnjakov (štirn), ni za rabo, naj bi tudi še tako gorka bila.

Na to, da je voda presna, bistra in čista, ni celó nič gledati, kajti še celó želeti je, da ni presna in čista, ampak nekoliko stala in kalna. Naj tudi od pre-stalosti že nekoliko smrdí, nič ne dé, še boljša je, ker se lan v njej hitreje dogodi.

Če toraj posestnik ima pripravno vodo, potem je treba skrbeti za osnovo godilnice, ktera je tam na mestu, kjer se voda lahko napelje in odpelje. Velikost godilnic in njih število odvisi od množine lanú, kateri se ima goditi.

Godilnice same so štirivoglate jame; dolgost in širokost se ravná po množini lanú, globočina pa mora vedno enaka biti, to je, 4 čevlje do 4 in pol. Poglaviti pogoj dobre godilnice je pa to, da drži vodo. Tudi lahko do čistega se mora voda izpustiti dati, in ravno tako zopet naliti. Ako je svet, kjer se ima godilnica osnovati, tak, da ne spušča vode skozi sé, kakor

*) Glejte dopise iz več strani v današnjem listu.

je, na primer, ilovnati svet, potem je mogoče najboljši kup delo izpeljati. Pri takih okoliščinah, ako se na lepoto ne gleda, ni treba družega kakor stene z vrbjem ali družim lesom zaplesti, da se zemlja ne more v vodo posipati in tako nesnago delati. Tako narejen koš pa mora biti trden, kar se posebno s tem doseže, da se debeli koli ali rebri zabijejo. Tla se morajo z deskami, najboljši kup so mužlerji, pokriti, sicer se po hoji blato dela. Vrh tega ne sme lan nikdar na prosto zemljo priti, sicer gnjije.

Da se deske ne vzdignejo, kakor se voda napelje, treba je 3 do 4 palce v četrinji debele tramiče podložiti, 2 do 3 čevlje saksebi na tramiče se potem deske pribijejo. Da se pa deske s tramiči vred ne vzdignejo, je treba, da vsak tramič na obeh konceh saj 5 palcev pod košem seže v steno.

To je najprostejša, torej tudi najcenejša godilnica.

Že draža in lepša se naredi, ako se tudi stene, namesti s košem, z deskami obdajo, ali če se vsa obzida, to je gotovo še najboljše.

Tako je mogoče delati na svetu, kateri vodo drži, ako pa svet vodo spušča, treba je utrditi ga. To se najboljše doseže s tem, da se vsa jama obzida, tla s kamenim tlakom pomostijo, in vse skrbno s cementom omeče. Tlak pri tacih godilnicah še z deskami pokriti, je nepotrebno delo.

Ko je godilnica dovršena, potem nastane vprašanje, kako lan v njo zložiti? Da je lan zrel ali pa zelen, to nima na zlaganje celó nič vpliva, kajti zloži se, kar stanje šopkov in njihove gostosti tiče, vse enako. Vendar nastane lahko v tem razloček ta, da se ne postavljajo snopiči naravnost v jamo, ampak v neke štirivoglate, iz tramičev in remeljnov zbite in v jamo položene plave, ali pa, kakor je godilnica Schönberške kmetijske- in predivo izdelovalne šole napravljena, v velike kadi, ktere tudi druga štric druge v jami stojé. Pri dobro osnovanih godilnicah, je pa uno kakor to nepotrebno.

Kaj dobro služijo plavi, ako bi kdo hotel lan v kakem jezeru, bajerji, ali pa še celó v kaki počasi tekoči reki goditi, to se tudi sem ter tje najde. Kadí so kaj dobre v krajéh, kjer zeló manjka vode, kajti z njih pomočjo se lahko zraven najmanjšega studenca še lahko godi, ako se na suho postavijo, z lanom nabasajo in potem počasi z vodo napolnijo. Plavi, kakoršne smo blizo Schönberga videli, so bili tako veliki, da so šli trije v eno 42 čevljev dolgo in 14 čevljev široko jamo. Da se plavi med gojenjem ne vzdignejo, jih je treba ali dobro obložiti, kar se zgodi, ako se na nabasan lan deske položijo, na te pa kamenje, ali pa se morajo na tla ali v stene zabite količe privezati.

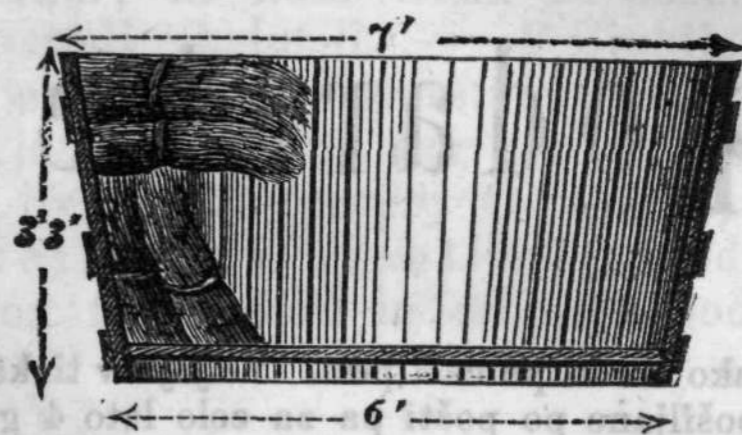
Naj so proste godilnice ali pa s plavi in kadmi, vedno velja o skladanji lanú sledeče:

Ako se ima zelen lan goditi, vzamejo se šopki, kakoršni so se po riflanji naredili, ter se začno na eni strani ali pa na enem koncu jame s koreninami v zrak ali pa narobe, kar se dá tesno eden do družega postavljati. Razvezati se ne smejo.

Ravno tako se ravna s suhim lanom, tudi tukaj se snopiči, potem ko se je velik s slamo prevezani snop razvezal, in slama proč vrgla, stojé kar je le mogoče tesno v jamo, plav ali kad stlačijo, dokler ni ves prostor poln. Ko je enkrat vse zapolnjeno, potem se površje lanú s slamo pokrije, na katero se potem desak in kamenja naloži. Ako je lan kratek, smete se tudi dve legi druga vrh druge napraviti. Prva spodnja stoji na koreninah, druga zgornja z vrhi na vrhah spodnje. Kadí se tudi tako polnijo, da se prostor ne zametuje, tedaj se vrh prve stoječe lege še druga in tretja ležeča napravi.

Podobica kaže kad z dodanimi merami, v kateri so vse tri lege naznanjene.

Podoba 7.

Da se kadi z vodo napolnijo, ima vsaka na dnu eno veliko luknjo. Deske in kamenje je treba djati tudi vrh slame, kakor pri plavih. Pri polnjenji godilnic treba je dobro paziti, da se v eno godilnico vedno enak lan deva, kajti ako bi se hotelo v eni in isti, na primer zelen in suh lan ob enem goditi, bilo bi to jako napačno, zelen lan je dosti poprej zadosti godán kakor pa suh. Že godán lan pobrati, pa je treba vodo iz godilnice izpustiti; med tem časom pa, ko vode v jami ni, ostali lahko segnjije, a to je jako škodljivo. To veljá tudi od položenega lanú, kateri se tudi, kakor smo že slišali, veliko popred dogodi kakor pa drugi. Kedar je godilnica popolnoma natlačena, potem se še le voda v njo spušča, tako dolgo, da kakih 6 palcev čez lan stojí. Ako voda upade, je je treba zopet toliko napeljati, da doseže poprejšnjo visokost. Da bi voda vedno dotekala, ni dobro, ker potem se voda le hladi.

Malo dni potem, ko se je godilnica z vodo napolnila, prične se voda rumeniti in peniti, to je najboljše znamenje, da se je kemična krojitev že pričela. To znamenje se potem od dne do dne bolj razvija, v malo dneh se zasliši tudi neko barklanje, in voda prične neprijetno dišati. (Dal. prih.)

O reji prešičev.

B. Kakošni naj prešiči bodo za plemo?

Že lanske „Novice“ so nam v 41. broji pod naslovom: „kaj je namen umnega plemenjenja in kaj nas skušnje o tem učé“ lepo dokazale, kako da se more gledati na živinske lastnosti, ako hoče gospodar dobro in lepo živino imeti. Kakor je pri vsaki drugi domači živini treba na to gledati, tako treba tudi pri prešičih.

Ker nam prešič še le takrat največ koristi, če ima veliko slanine (špeha) in mesa, če ima dobre lastnosti za plemo, zato je že pri stariših treba gledati, da imajo vse k temu potrebne lastnosti. Ako svinja in mrjasec nimata lastnosti za pitanje, tudi mladiči ne bodo za to sposobni, in gospodar ima potem prešiče, na ktere mnogo potroši, a malo ali še celó nič ne priredí.

Zares je težko mrjasca ali svinjo že v mladosti spoznati, kake narave da je in kakošne lastnosti ima, vendar se pa po skušnjah svinorejcev moremo ravnati, in tudi za plemo sposobne mrjasce dobiti.

Navadno je za plemo dober mrjasec lahke glave, veselega pogleda, močnega rivca, kratkega debelega vrata, dolgega pa globokega in okroglega života, širokega in močnega križa, kratkih deblovitih in na stegnih mesnatih nog, tankih ščetin in mehke kože. Tudi mora biti ješč, da se bo dobro hranil in da bo pri bukanji tudi zmirom rodoviten. Biti mora vesel in živ, vendar zraven živahnosti tako pohleven, da se lahko opravlja in da se svinja brez strahú k njemu spustí. — Nekteri hvalijo rep srednje dolgosti in zeló zvit, ker dolg in malo zvit rep je znamenje slabosti,

1 gold. 12 kr., na Koroškem 1 gold. 10 kr., na Štajarskem 1 gold. 7 kr., v spodnji Avstriji 58 kr. in na Moravskem celó le 56 kr.; v Primorji je 6 kr. in v Dalmaciji 4 kr. više cenjena kakor na Kranjskem. V gornji Avstriji, v Salcburgu in v Krakovi in pa v Šleziji turšice ne pridelujejo.

Vagán ajde je cenjen na Kranjskem 1 gld. 1 kr., v Dalmaciji 1 gold., na Koroškem 52 kr., na Moravskem 49 kr., v gornji Avstriji 48 kr., na Štajarskem 46 kr., v spodnji Avstriji le 42 kr., in v Krakovi celó le 33 kr., na Primorskem je cenjena 1 gold. 8 kr. in Šleziji celó 1 gold. 10 kr. V Salcburgu ajde ne sejejo. Spodnje-avstrijska ajda je tedaj ravno toliko cenjena kakor kranjski oves, krakovska pa 9 kr. menj kakor oves na Kranjskem.

Ako pomislimo, da kranjska dežela na leto 566.113 vaganov ajde pridelala, bomo lahko razumeli, da mora po tako močno različni ceni mnogih dežel tudi davek silno razločen postati! — In ker kranjska dežela med vsemi žiti ajde največ pridelala, ktera vsakih 7 let komaj enkrat dobro obrodi, je lahko razumeti, da ravno visokocenjena ajda na Kranjskem davke silno na višavo vzdiguje. V tem grmu zajec leži. Pazite, kantonski cenilci (šacovalci), da ga spodite iz grma! (Dal. prih.)

Kako obdelujejo in izdelujejo lan v Moravskem Schönbergu in bližnji okolici.

Nauk za povzdigo našega domačega predivstva.

Spisal Rihard Dolenc.

2. Gojenje v mrzli vodi.

(Dalje.)

Kedaj je lan zadosti godán, to je, v koliko dneh, to se ne more prav zanesljivo naprej povedati, kajti to je odvisno od vodne toplote. Če je vreme toplo, toraj tudi voda, je mogoče, da je lan v osmih dneh, in lahko še popred, popolnoma godán. Ako je pa voda hladna, tudi 10 do 14 dni lahko preteče. Čeravno se ne more naravnost povedati, ta in ta dan bo gojenja zadosti, to nič ne dé, saj poglobitna reč pri vodnem gojenju je le „poznati zadosti godán lan“, naj si bode to, kakor hoče; od tega le je odvisna dobrotá prihodnjega prediva. Se vé da je moral biti lan brez pregreška.

Prehitro iz godilnice pobrani lan se slabo tare, kar je vzrok, da odpade pri sledečem otrepanji z lesom tudi dosti lika, ker se ga še preveč drži. (Otrepanje je delo, ktereга večina naših kmetovalcev ne pozná, kaj več o tem sledi na svojem mestu.)

Prepozno iz godilnice pobrani lan pa že gnjiloba prevzame, in to je krivo, da vso trdnost zgubi. Iz tega se razvidi, da je silo važno to, da se spozná ravno zadostno godán lan; zato bode gotovo prav, da na tanko povemo, kako se ima o tem skušnja vršiti.

Ako je prav gorko vreme, je dobro, da se gré že četrti ali peti dan k godilnici po skušnjo, to je, ena pest stebel se ven potegne in opazuje, kako so se stebila spremenila. Če se loči lik, kateri se ima od vrha proti koreniki izmed posamesnega stebila potegniti, nerad, in ne ves naenkrat v podobi traka, ampak le v posamesnih debelejših nitih; potem je gotovo, da lanú še dosti manjka. Taka skušnja se mora pa na več steblih ponoviti, na debelih kakor tudi na drobnih (debela so nekoliko pred godna). Čez dva ali tri dni je treba zopet poskusiti. Ako se lik že rajše in tudi bolj skupno trakasto loči, je to že boljše znamenje, izdatno pa le še ni. Da se še bolje prepričamo, pri čem da je, treba

je poskušati slečeno steblo zlomiti. Če se ne dá zlomiti, ampak le nagniti, sme se zopet reči: „lan nima še zadosti“. Še le takrat, kedar se lik kaj rad in ves naenkrat v podobi traka od stebila loči, steblo ob skušnji prelomi in kaj rado in z glasnim pokom odpade tako, da se ga ne ena nitka ne drži, takrat še le se sme reči: „lan ima zadosti, vèn ž njim“. Ta zadnja skušnja pa se mora izvršiti na debelih in drobnih steblih enako. Tudi ne zadostuje to, da se le ena pest stebel skušnji podvrže, ampak potegniti se morata cela dva šopka ven, to je eden iz srede in drugi od kraja. Ako so znamenja na obéh skozi in skozi enaka, potem je čas, vodo koj izpustiti, in lan daljnemu obdelovanju podvreči.

Za posebno dobro znamenje dognanega gojenja je prejšnji učenik predivstva v Schönbergu imel to, ako je na krivih steblih zapazil, da se je lik sam po sebi od krivega lesa ločil, tako steblo je loku na goslih podobno.

Prvo delo po dovršenem gojenju je to, da se sno-piči na lahko, tako, da se ne razvežejo, na breg spravijo in tukaj v stoječe kope samo za toliko časa postavijo, da se voda nekoliko odcedi. Že čez kake tri ure ali pa še poprej, se smejo začeti majhne okrogle kapelice delati (vsak šopek dá eno kapelico). V majhnih kapelicah se ima lan posušiti; da se pa to lahko zgodi, mora biti prostor, na katerem so kapelice postavljene, zračen in sence prost.

Iz mokrih, zeló polzlih stebel kapelice napravljati in postavljati, zdi se na prvi hip, da ni mogoče, a vendar gré. Vzame se namreč snopeč in se nese na ono mesto, kjer ima prihodnja kapelica stati. Tù se na tla položé in vez skoro do vrha povleče. Ko je to storjeno, potem ni treba druzega, kakor vrh z levo roko nekoliko v znak vzdigniti in trdno držati, z desnico pa blizo polovico šopka, kar je mogoče, proti desni nogi po tleh razširiti.

Na to se prime vrh z desno roko, in z levo se druga polovica šopka, kar se dá, proti levi nogi razširi. Ako se konečno vrh vzdigne, stoji že dovršena kapelica.

V tako postavljenih kapelicah ostane lan varen, dež mu ne more škoditi.

Kedar je vnanja stran suha, je tudi čas kapelice obrniti tako, da pride notranja stran v novi za vnanjo.

Kedar je lan dobro godán, se lahko koj, ko je suh, pod streho spravi; ako je še premalo suh, se lahko za nekoliko dni po trati razgrne, kjer se gotovo popravi. Belgijanci razgrnejo vsak lan, naj je še tako dobro goden, po trati, da se nekoliko obeli. To delo zovejo „drugo beljavo“, ktero se pa pri vsakem lanu skoro ne dá izvršiti, akoravno je res koristno.

Godni in dobro posušeni lan je po takem za daljno izdelovanje pripravljen. Predno pa na daljno obravnavo prestopim, moram, kakor sem obljubil, še blatno in soparno gojenje razjasniti. To bi koj zdaj storil, ako bi se mi ne zdelo bolje, da še pred tem omenim Donarthovo*) „hitro gojenje“, in pa dva mrčesa lanú, kedar se godí, zeló škodljiva.

Ako se še pred pravim vodnim gojenjem lan kakih 6, 8 do 14 dni rôsnemu gojenju podvrže in potem še le v godilnico zloži, je dosti pred godán kakor pa brez tega majhnega predgojenja. Tudi to je pri Belgijancih v rabi pod imenom „predgojenja“. Predgojenje ni ravno slabo, posebno tistemu utegne koristiti, kdor ima zeló dosti lanú goditi. Med tem, ko so godilnice z lanom napolnjene, se že lahko lan za prihodnjo goditev na

*) France Donarth je najbolj sloveči goditelj predivstva schönberške okolice. Od njega smo se kaj dosti naučili, on si je tudi semena kranjskega lanú naročil. Pis.

rôsi nekoliko predgodi, to stori, da se potem toliko bržeje popolnoma dogodi. To pa še ni pravo brzo- ali hitro gojenje Donarthovo, kajti to se drugače vrši, in sicer tako-le: Lanu se odloči 6 do 8 dni rôsnega predgojenja; potem še le se v godilnico zloži in z vodo zalije. Voda se pa le eno samo noč na njem pustí; koj drugi dan je treba jo zopet popolnoma odstraniti. Ko se je voda odtekla, potem ni z mokrim lanom nikaškošnega družega dela, kakor to, da ga pri miru pustimo in čakamo, da se do 18, k večemu do 25 stopinj R. segreje. Kakor hitro je pa gorkota omenjeno stopinjo dosegla, je treba koj vodo zopet napeljati. Ako bi se pustilo, da bi gorkota še bolj narastla, bi lahko veliko škodo imeli, zatega del je treba gorkomér skrbno rabiti. V 8, k večemu 9 dneh je tako obravnani lan popolnoma godán.

O omenjenih dveh mrčesih, ktera oba lahko lanu med gojenjem s tem škodujeta, da večim stebлом 3 do 4 palce pod vrhom lik okoli in okoli zližeta, tako da se vrh pri izdelovanji odlomi in odpade, naj sledeče poročam.

Prvi je repati črv, trotu podobne gnojne muhe (latinski se zove „musca vomitoria“), ktera v poletnem času posebno rada po straniščih (sekretih) glasno brenče leta. Od časa do časa mirno v zraku ravno nad luknjo postoji, pa le za trenutek, kajti komaj je malo postala, zopet z veliko hitrostjo odleti, in ravno tako hitro pride tudi nazaj na tisto mesto. Pri vsaki kratki postaji izpusti eno jajčice v gnoj, od tega tudi njeno imé „zapljunkarica“. Iz teh jajčic se izvalijo potem dobroznani oni repati črvi, ktere otroci zavoljo njihove podobe „mlade podganice“ imenujejo. Pa ne samo na gnoj spušča ta muha svoja jajčica, ampak na vsako smrdljivo, prestalo vodo, kakoršna se tudi v godilnicah nahaja. V godilnicah pa ne dosežejo črvi nikdar tiste velikosti kakor v gnojnici; vzrok temu je to, da nimajo take tečne hrane kakor tam. Veči, kakor dodana podobica kaže, ne izraste nikdar.

Ako se taki črvi v godilnici zapazijo, kar se posebno lahko zgodi, ako po večkratni kratki ali močni plohi solnce hudo pripeka, jih je treba koj pregnati. To se lahko zgodi, kajti družega ni treba kakor nekoliko stare vode izpustiti in frišne napeljati.

Drugi mrčes, enako škodljiv, je občeno znani zagorelo rdeči celó majhni črvček. Posamesni bi ne mogli zapazljive škode storiti; ali ker se jih toliko naseli, da je voda na tacih mestih, kjer se v kupcih držé, krvi podobna, je škoda lahko velika. V lepo izdelanih in čedno držanih godilnicah se ne morejo naseliti, kjer jim na dnu blata manjka. Zapazijo se ti škodljivci v ravno tistih vremenskih okolnostih kakor gori omenjeni, tudi preženó se enako. (Dal. prih.)

Vprašanje zarad škodljivosti gipsane detelje.

Iz Cerknice.

„Je li resnica, kar nekteri ljudjé trdijo, da pogipsana detelja je škodljiva klaja goveji živini? konjem pa se brez strahú smé pokladati? — „Novice“ bodo to reč najbolj na tanko določile, in tega se bodemo vprihodnje držali.“

Odgovor vredništva. Po vsestranskih skušnjah je spoznano, da je gips posebno dober živež detelji, sočivju, lanú itd. Da posebno tekne detelji, ktera gipsana veselejše in čvrstějše raste, to vejo kmetovalci celega sveta; o tem pa, kako, to je, po kateri poti jej tekne, je mnogo različnih misli, za ktere praktičnemu gospodarju ni veliko mar. To pa je gotovo, da

žveplena tvarina, iz ktere gips obstaja (gips namreč ima v sebi nekaj čez 45 delov žveplene kislina, 33 delov apna in nekaj čez 21 delov vode) je posebno detelji dober živež. Kdor hoče tedaj lepše detelje pridelati, ta jo gipsa. Po takem bi se smelo gori stavljeno vprašanje tudi tako-le zasukati: ali je lepša detelja govedom škodljiva? Na to pa vendar noben kmetovalec ne bode odgovoril, da je škodljiva, sicer bi morali gospodarji skrbeti za to, da imajo slaba, revna deteljišča. Da bi tedaj gipsana detelja kteri koli živini bila škodljiva, nismo še slišali nikoli, nikoli v nobenih kmetijskih bukvah nič tacega brali, in tudi v „Novicah“, ki so že veliko o gipsanji detelje pisale, nikoli ni bilo o tem besede. — In kako (na kakošno vižo) utegne biti govedom škodljiva, tudi ni povedano; ali goveda kozlajo po njej, ali jih driska prime, ali kaj? Mogoče je, da po frišni detelji kozlajo, al to se godí tudi po frišni mrvi, ki ni bila gipsana. Eno le bi se utegnulo primeriti, da bi gipsana detelja škodovala, in to takrat, ko bi kdo deteljo obilo gipsal malo pred košnjo njeno v suhem vremenu in bi živina kaj več gipsa z deteljo vred povžila; gips ima po obstojnih delih nekoliko ostrega v sebi, kar bi utegnulo želodec ali čeva razdražiti. Al tako gipsanje se menda med 1000krat komaj enkrat primeri. V takem primerljeji se pa tudi ne more reči, da je gipsana detelja škodovala, ampak gips sam je škodoval, al še to je dvomljivo.

Drago nam je bilo, gospod L. Š., da ste sprožili to vprašanje; dvomljive reči se tako razjasnijo.

Gospodarska skušnja.

Da zajec dreves ne gloda, in pa drevje na prodaj.

Letošnjo zimo je zajec imel zares hude zobé, tako, da so dobra in močna drevesca popolnoma v nič prišla. Naj sadjerejcem povem dobro pomoč, da zajec drevju škode ne dela. Naredé naj si mazilo iz apna, osmrane krvi, ilovice in saj iz dimnika. Te reči se vse lepo vkupaj zmešajo in jim toliko vode prilije, da je zmes redka; ž njo naj se pred zimo od vrha do dna drevesa namažejo, pa jih nikdar zajec ne okusi; kri in saje mu zeló smrdé, ilovica je pa za to, da apno kože ne poškoduje. Spomlad, ko ta maz proč pade, je koža lepša kot pri drugih, ki niso bila namazana.

Vsako leto sem ponujal jabelka, češplje, breskve in češnje; letos tudi ponudim od imenitnih sort hrušek, ki jih imam posebno lepe in tudi veliko število na prodaj, ravno tako tudi jabelk. Jabelka, češplje cepljene, breskve od 30 do 40 krajc., hruške pa od 40 do 50 krajc.; vse so čez en seženj velike; pritlične hruške pa dam po 30 krajc. tudi imenitnih sort. Pošljem jih lahko po pošti kamor kdo želi. Kdor ima kaj divjakov, tudi vsake sorte cepičev pri meni dobi; en dolg cep veljá 5 krajc., da se lahko 10 cepičev iz njega dobi; vsaki je z imenom; če so krajši, pa dam dva ali tri.

Andrej Net v Kokrici pri Kranji.

Postavne zadeve.

Nekaj o rekrutbi.

Ministerska instrukcija veva o vojni postavi, da tam, kjer so politične okrajne gospóske (Bezirkshauptmannschaften), imajo tudi asentni okraji za rekrute ali nabiranje vojaških novincev biti. — Ta ukaz je izbudil veliko nezadovoljstvo pri ljudstvu, kajti okraji političnih gospósk so zdaj veliki in obširni, fantom in njihovim očetom, ki imajo k asentni komisiji iti, je pot do gospóske zatega voljo deleč, oni potrošijo ve-

gospodarske, obrtniške in narodne

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 13. aprila 1870.

Gospodarske stvari.

Kako obdelujejo in izdelujejo lan v Moravskem Schönbergu in bližnji okolici.

Nauk za povzdigo našega domačega predivstva.

Spisal Rihard Dolenc.

(Dalje.)

3. Blatno gojenje.

Na Hanovranskem je ta godilni način posebno navaden, pa tudi v Belgiji se neki nahaja. Djanstveno izpeljanega blatnega gojenja v m. Schönbergu nismo videli, vendar hočem omeniti, kar sem o tem po našem učeniku predivstva pozvedel.

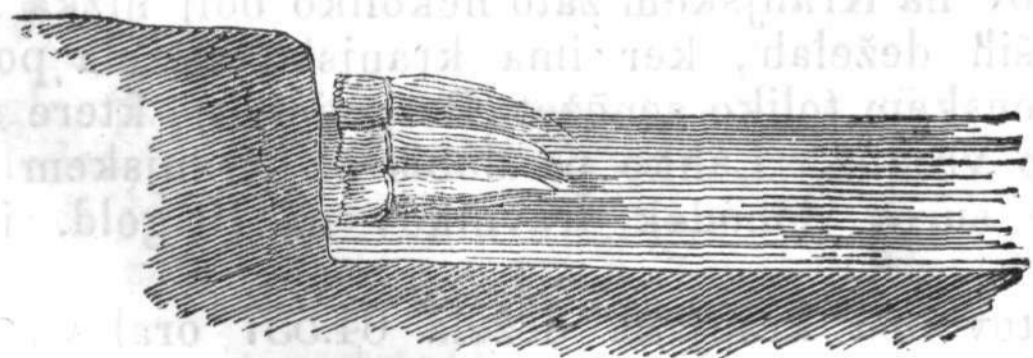
Pred vsem je treba za to gojenje tega, da ima voda na dnu dosti blata. Take vode so, na primer, vode bajerjev, počasi tekoči potoki in reke, posebno, tako skozi mesta ali pa vasi tečejo, kjer jim je zadosti priložnosti dano, si dosti blata narediti.

Ako gospodar hoče s potočno vodo goditi, treba je, da si tikoma vode bajer napravi. V tega se pustí voda prav počasi teči, da zastalega blata seboj ne pobere. Kadar je zadosti blata nabranega, potem se zaprete obe zapornici, to je, tista, skozi katero voda priteka, kakor tudi tista, skoz katero se voda odteka. Vodo mora saj 2 čevlja visoko nad blatom stati.

V tako zaprto vodo se postavijo 3 do 4 moški (po bajerjevi širokosti) v vrsto, da snopiče vlagajo. Vlagajo pa snopiče tako-le:

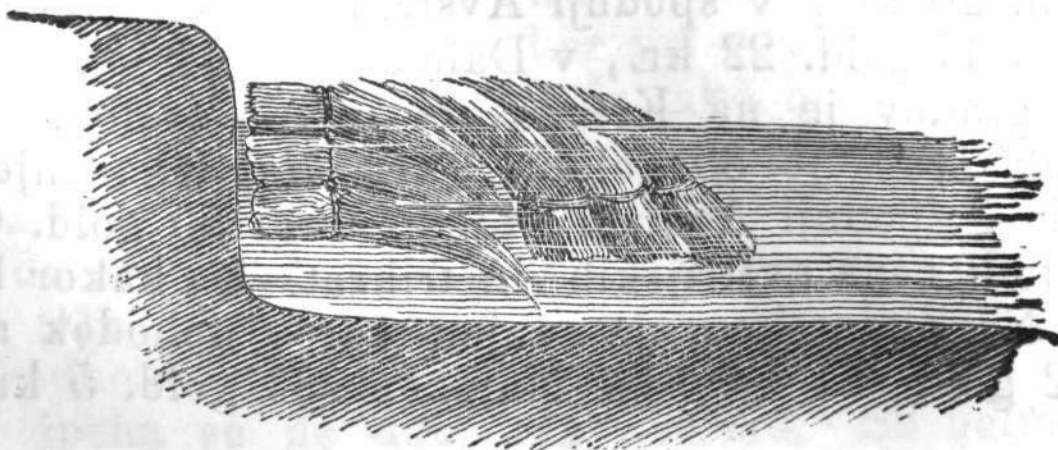
Na prvo se položé čez celo širokost bajerja 3 lege tako-le ležečih snopičev eden vrh drugega.

Podoba 8.

Na že položene 3 lege se položé zopet 3 na prvih ležeče pa tako-le:

Podoba 9.

Ko so zadnje 3 sloneče postavljene, potem vzame vsak delavec široko in globoko lopato, ter prične blato izpod sebe zajemati in na položeni dve legi tako dolgo metati, da postanete kaka 2 palca na debelo okoli in okoli in na vrhu zablatane. Na kratko rečeno: kolikor lanú kipi iz vode, toliko ga je treba zablatati.

Že zablatanima dvema legama se potem po dve in dve sloneči legi pristavite, in kakor prva, z blatom omečete. To se ponavlja, dokler ni bajer poln.

Tako gojeni lan je neki v 6, k večemu v 7 dneh popolnoma godán. Na to se snopič za snopičem od kupa jemlje, v vodi dobro splahne, in v okrogle kapelice postavi, prav tako, kakor smo pri navadnem mrzlo vodenem gojenji videli.

Korist tega gojenja je razun hitrega gojenja neki tudi ta, da dobí lakno kaj lepo barvo, in je mehko in volno. To so res dobre lastnosti; al pozabiti se ne sme, da je omenjenim rdečim črvičkom, katerim dom je blato, najlepša priložnost dana lanu škoditi; kajti blato ga obdaje tikoma od zgoraj in le malo prostora je pod njim zopet. (Lan plava namreč v vodi tako, da ne leži na blatu; blato, ki bi ga imelo pokrivati, se skoro vse iz vode vidi.)

Ako bi se hotelo kar naravnost v počasi tekoči vodi goditi, bi tudi šlo, samo da bi se morala potem voda z deskami pred in za lanom tako pregraditi, da bi bila prisiljena pod tako narejenimi jezi teči, a ne čez. Kjer pa dobrote tega gojenja nisem nikakor prepričan, in tudi s samo besedo nikdar ne bodem, dokler me ne bo učiteljica lastna skušnja podučila, tedaj ne bodem nobenemu svetoval, z obilim lanom prvo poskušnjo narediti, in to ravno zavoljo negotovosti dobrega izida.

4. Soparno gojenje.

Akoravno je soparno gojenje za velike izdelovalnice in predilnice, v katerih se tudi predivo pridelava, kaj velicega hasna, ostane vendar-le za posamesnega kmetovalca, in tudi še za veči skupne ali srenjske izdelovalnice brez pomena.

Tudi to gojenje videti v Schönbergu nismo imeli priložnosti, akoravno je v bližnji blednici g. Oberleithnerja vsa priprava za to preskrbljena. To mi je drug vzrok, da o tem le malo besed spregovorim.

Lansko leto so neki večkrat s soparom goditi poskušali, al — kakor se govori brez vspeha. Pri fabrikah, kjer se sopar za godilno moč, ali pa za kaj drugega rabi, stane to gojenje dober kup, kajti tū ni treba še le poseben sopar razvijati, ampak porabi se lahko že enkrat odsluženi. Priprave za to so tudi proste, tedaj ne drage.

Razun tega, da je tako soparno gojenje v tacih okoliščinah dober kup, je pa tudi za to dobro, ker gré

kaj hitro izpod rok. V 22, k večemu v 24 urah je gojenje pri koncu. Pozornost človeka pa, ki soparno gojenje vodi, mora velika biti; ako le dve uri prekasno gojenje ustavi, trpi lik že veliko škodo, če se zamudi še več, potem lahko cel kùp na gnoj znosi. Ravno to veljá pa tudi od tega, če se premalo godí.

Toliko mislim, bode zadostovalo o tem gojenji, ker, kakor je bilo koj od začetka tega oddelka rečeno, ni za nas kaj preveč pripravno.

O gojenji v gorki vodi, to je umetno segreti vodi ne bodem celó nič poročal, kajti pomen tega gojenja je tako majhen, da o njem se celi čas našega bivanja v Schönbergu še nobeden za-nj zmenil ni.

(Dalje prihodnjič.)

Statistični pregled davkovskih zadev.

Spisal L. Pintar po knjigi „Tafeln zur Statistik des Steuerwesens im österr. Kaiserstaate“ izdani po finančnem ministerstvu leta 1858. na Dunaji.

(Dalje.)

Cent sladke otave na Kranjskem je cenjen 25 kr., v Šleziji 24 kr., v spodnji Avstriji in v Salcburgu 22 kr., na Štajarskem, Koroškem in v Primorji 21 kr., v gornji Avstriji 20 kr. in v Krakovi le 19 kr., samo na Moravskem je cent otave za 1 kr. više cenjen kakor na Kranjskem.

Cent detelje je cenjen na Kranjskem 31 kr., ravno toliko na Moravskem, v Šleziji 30 kr., na Koroškem 28 kr., v Krakovi 28 kr., na Štajarskem 24 kr., v spodnji Avstriji 23 kr., v Salcburgu 22 kr. in v gornji Avstriji le 18 kr. Tudi kranjska detelja je najbolj slana.

Avstrijsko vedro vina je cenjeno na Kranjskem 1 gold. 43 krajc. Le na Koroškem in v Dalmaciji je niže cenjeno kakor na Kranjskem, drugod pa povsod više, pa je povsod tudi več vredno. Najviše je cenjeno na Moravskem, namreč 2 gold. 48 kr., tudi v Primorji je silno predrago cenjeno, to je 2 gold. 22 kr., ravno tako tudi na Štajarskem 2 gold. 1 kr., in to še posebno če ga primerjamo z vinom v spodnji Avstriji, ktero je cenjeno le 2 gold. 23 kr., pa ima brez vse primere večo vrednost memo primorskih in štajarskih vin.

Seženj (klatra) 30 col dolgih drv brez razločka je cenjena na Kranjskem na porobku ali na stablu v borštu 26 kr., na Štajarskem in v Salcburgu pa le 19 kr. in na Koroškem 17 kr., v Dalmaciji pa še celó le 16 kr. V vseh drugih deželah so drva više cenjena, in sicer v spodnji Avstriji so najdraže, to je 1 gold. 44 kr. Pomisliti se pa tudi mora, da na Dunaji seženj drv zdaj 21 do 25 gold. veljá. Koliko pa na Kranjskem, Koroškem ali sploh na Slovenskem?

Iz dozda je povedanega se očitno kaže, da so bili skoraj vsi pridelki na Kranjskem veliko više cenjeni, kakor po drugih deželah. Treba bo toraj ceniteljem na Kranjskem dobro oči odpreti, da spet dežela v to nesrečo ne zagazi.

II. Pregled, koliko se posrednje ali počez v posamesnih deželah na oralu kake reči pridelala.

Na oralu (johu) se pridelala na Kranjskem pšenice 8 vagánov, v Dalmaciji le 5, na Koroškem in Štajarskem po 9, v spodnji Avstriji in na Moravskem celó po 15 vagánov. Pa je treba pomisliti, da je na Moravskem Hana, ktera je rodovitna kakor Banat.

Ozimne rži se pridelala na oralu na Kranjskem 8 vagánov, ječmena 11, ovsa 12, prosá 8, turšice 14, ajde 7, boba 3, lanenega semena 4, prediva 3 cente, krompirja 73 vagánov (dandanašnji še 3. del ne), repe 65,

korenja 48, detelje 31 centov (kar je veliko preveč), sená 8, otave 7 centov (kar je gotovo preveč), vina 16 avstrijskih veder.

Pridelkov družih dežel ne bom popisoval, da ne bo moje pisanje predolgo, samo to naj povem, da sená in otave se pridelala samo v gornji Avstriji 10 centov na johu, po vseh družih deželah pa manj kakor na Kranjskem. Tedaj je tudi tukaj kranjskim šacovalcem treba dobro paziti pri cenitvi. Ravno tako se ne sme pozabiti, da se današnji dan komaj tretji del krompirja pridelala, kakor pa ob času poslednjega šacovanja zemljišč. Tudi je veliko krajev, posebno na Gorenskem, pa drugod tudi, kjer se komaj 6 vagánov ječmena na oralu pridelala, ne pa 11.

III. Pregled, koliko je na Kranjskem kakošne zemlje in kolika je vrednost pridelkov na oralu vsakoršne zemlje po srednji ceni vse dežele.

Njiv ima kranjska dežela po poslednji meri 229.847 oralov. Znesek enega orala njiv je po srednji ceni, če se stroški ne odrajtajo, 17 gold. 5 kr., na Koroškem 15 gold. 13 kr., na Štajarskem 15 gold. 4 kr., v gornji Avstriji 14 gold. 9 kr., v Salcburgu 13 gold. 59 kr., na Moravskem, kjer imajo prerodovitno Hano, le 12 gold. 32 kr., v Šleziji 12 gold. 44 kr., v spodnji Avstriji 10 gold. 39 kr., v skalnatem Primorji 8 gold. 30 kr., v Krakovi 7 gold. 5 kr., in v siromaški Dalmaciji 5 gold. 33 kr.

Res čisto brez glave se je moralo na Kranjskem, pa tudi drugod po Slovenskem šacevati, da je bilo mogoče do tega priti, da med vsemi cisalajtanskimi deželami oral zemlje na Kranjskem največ sirovega pridelka daje. Postavim, da daje oral na Kranjskem 6 gold. 26 kr. več kakor na spodnjem Avstrijskem, kjer se na Dunaji vse dobro prodá, ali pa 4 gold. 33 kr. več kakor na Moravskem, ali pa celó trikrat toliko kolikor v Dalmaciji.

Ledin — svet, kjer je nekaj časa njiva, potlej pa travnik (Eggärten) — je na Kranjskem 1382 oralov. Znesek enega orala je cenjen na Kranjskem 11 gold. 3 kr., na Štajarskem 7 gold. 17 kr., na Koroškem 8 gold. 47 kr., v Primorji 6 gold. 39 kr., in samo v Salcburgu 14 gold. 2 kr., kar je gotovo preveč, drugod pa povsod manj kakor na Kranjskem.

Travnikov ima kranjska dežela 223.752 oralov. Surov dohodek počez (durchschnittlich) enega orala je cenjen 4 gold. 30 kr. V spodnji Avstriji 6 gold. 12 kr., v gornji Avstriji 6 gold. 50 kr., na Koroškem 4 gold. 36 kr., v Salcburgu 3 gold. 40 kr., in v Dalmaciji le 3 gold. 9 kr.

Treba je pomisliti, da je srednja cena travniških dohodkov na Kranjskem zato nekoliko bolj nizka kakor po boljših deželah, ker ima kranjska dežela posebno na Gorenskem toliko senožet (Bergwiesen), ktere skoraj nič niso vredne. Lahko pa dobiš na Kranjskem kraje, kjer je surov dohodek travnikov na 19 gold. in čez cenjen.

Vrtov ima kranjska dežela 64.557 oralov, surov donesek enega orala je cenjen 24 gold. 4 kr. Samo v gornji Avstriji, kjer imajo prelepe sadne vrte, so vrta 18 kr. draže cenjeni kakor na Kranjskem, sicer povsod niže. Na Moravskem 21 gold. 18 kr., na Štajarskem 21 gold. 20 kr., v spodnji Avstriji 21 gold. 50 kr., v Primorji 17 gold. 22 kr., v Dalmaciji le 12 gold. 42 kr.

Nogradov je na Kranjskem 16.768 oralov. Surov dohodek orala je 30 gold. 48 kr. Najviše cenjeni so nogradi v spodnji Avstriji, to je, oral 59 gold. 6 kr., pa je tudi cena avstrijskih vin trikrat viša kakor kranjskih. Na Štajarskem je cenjen surov dohodek nogradov 32 gold. 24 kr., na Marskem 34 gold. 5 kr., na

na Štajarskem	od — gold. 48 kr. do 5 gold. 30 kr.
v Primorji	od 1 „ — „ do 5 „ — „
na Moravskem	od 1 „ 18 „ do 4 „ 30 „
v Dalmaciji	od — „ 36 „ do 1 „ 48 „

Kranjsko vino je tedaj najdraže v Cislajtaciji! po 12 gold. vedro, — najboljšo avstrijsko pa le po 5 gold. 30 kr.!! — Kakošna sleparija! Kje so vendar imeli cenitelji pamet!

Klafira 30 col dolgih trdih drv je bila cenjena

na Kranjskem	od 4 kr. do 1 gold. 25 kr.
v spodnji Avstriji	od 14 „ do 7 „ 24 „
v gornji Avstriji	od 8 „ do 3 „ 30 „
v Salzburgu	od 8 „ do 2 „ 6 „
na Štajarskem	od 4 „ do 3 „ — „
na Koroškem	od 2 „ do 1 „ 25 „
v Primorji	od 6 „ do 4 „ 30 „
na Moravskem	od 12 „ do 4 „ — „
v Šleziji	od 42 „ do 3 „ 30 „
v Dalmaciji	od 9 „ do — „ 48 „
v Krakovi	od 1 gold. 20 kr. do 2 „ 30 „

Res malo je, 3 stare ali 5 novih krajcarjev dati za klaftro drv na porobku. Toda kdor vé, kje so na gorenskih snežnikih drva, se temu ne bo čudil, da so jih tako nizko cenili. Ako človek pravilo drv odrajta, je še danes dosti krajev na Gorenškem, postavimo, na Stolu na Zelenici, na višavah Jelovice, pod Triglavom v daljnih borštih na Dovjem, v Kranjski gori in drugod, kjer les še zdaj na porobku nobene vrednosti nima, ker tako daljno in odročno spravilo vso vrednost lesa sné.

VII. Koliko lesa priraste na oralu gozda v enem letu na Kranjskem in drugod.

Na oralu gozda priraste v enem letu srednje (im Durchschnitt).

Na Kranjskem $9\frac{1}{100}$ klaftre lesa.

Toraj malo manj kakor eno klaftro.

V spodnji Avstriji le $8\frac{7}{100}$ klaftre.

v gornji Avstriji $1\frac{17}{100}$ „

v Salzburgu $1\frac{15}{10}$ „

na Štajarskem $1\frac{2}{100}$ „

na Koroškem $\frac{90}{100}$ „

v Primorji pa le $\frac{65}{100}$ „

na Moravskem $1\frac{21}{100}$ „

v Šleziji $1\frac{26}{100}$ „

v Krakovi $1\frac{6}{100}$ „

v Dalmaciji $\frac{18}{100}$ „

Tako sem vam, dragi rojaki, povedal, kako so cenili naše pridelke; — napnimo vse moči uma in besede, da odvrnemo grozno krivico, ki je trla naša posestva. In kaj je največ tega krivo? To — da so tujci — brez nas — cenili našo zemljo, uradniki naši pa niso imeli vednosti ali poguma, da bi se bili ustavili krivici.

Gospodarske skušnje.

* Ali je koristno več sort cepiti na eno drevó? — Nekteri mislijo, da je to le igrača; al to ni res. Angleži imajo navado, da na eno in isto hruško cepijo polovico zgódnih sort, polovico pa pôznih. Če zgodaj cvetečo sorto pokvari neugodno vreme, tem bolje se mnogokrat obnaša ona, ki je cvetela pozneje. Zgódna hruška zori, kedar drevo še tako malo moči potrebuje, da redí pozno sorto; kedar pa ta zori, zgódna sorta ne obtežuje več drevesa, tedaj pôzni lahko ves živež daruje. Tudi pri dvakratnem pridelku ne gré toliko sadja v nemar kakor le pri enem. Po takem tedaj utegne gospodar najžlahnejša plemena si izrežati, čeravno ima le malo prostora in le malo dreves.

* Precepiti stara sadna drevesa donaša dvojni dobiček: namesti slabijih sort se dobijo dobre, namesti nerodovitnih pa rodovitne. Kedar se pa tako staro drevo precepi, naj se vzamejo cepiči prav rodovitnih sort, in izberó naj se le zdrava in še močna drevesa; sicer je delo zastonj, kajti od debla, katero je že trohljivo, ne moreš več upati potrebne moči. Se vé, da je stareja drevesa treba včasih pognojiti.

Kako obdelujejo in izdelujejo lan v Moravskem Schönbergu in bližnji okolici.

Nauk za povzdigo našega domačega predivstva.

Spisal Rihard Doleneč.

(Dalje.)

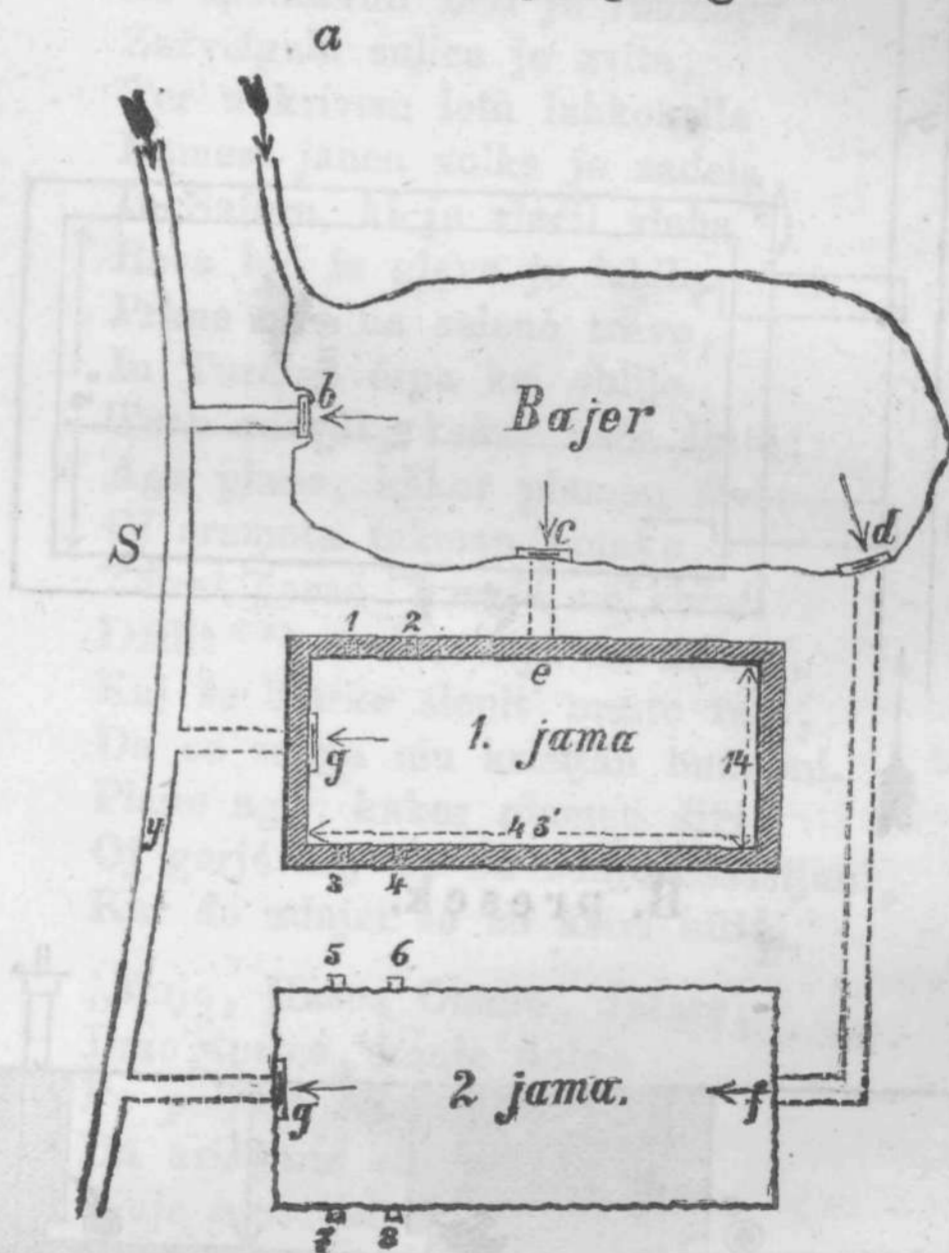
3. Blatno gojenje.

Predno pa od gojenja prestopim na obravnavo in izdelovanje dogojenega lanú, hočem še nekoliko dobro izpeljanih godilnic ob kratkem omeniti, in potrebne opombe in mere dodati.

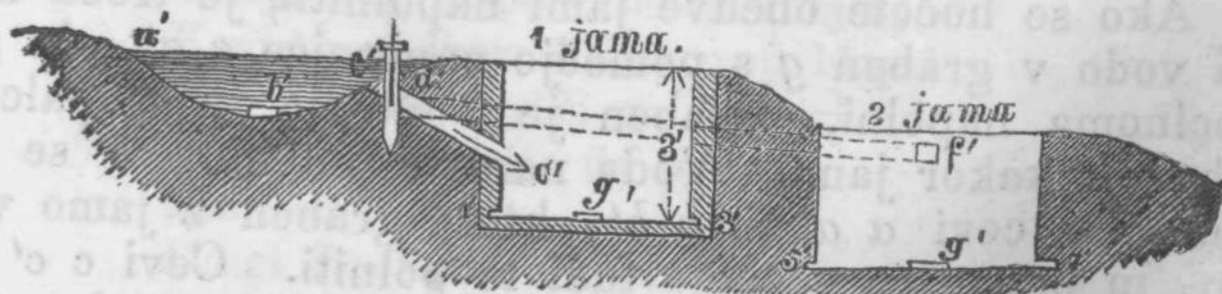
Prva zasluži biti imenovana godilnica g. Fr. Donartha, obstoječa iz dveh jam in enega bajerja, v katerem se premrzla studenčnica pred rabe nekoliko ogreje.

Podoba 10.

A. zgornji pregled.

B. presek.

Kakor podoba A zgornjega pogleda kaže, je voda iz bližnjega studenca S po vodnjaku $a\ a'$ v bajer napolnjana.

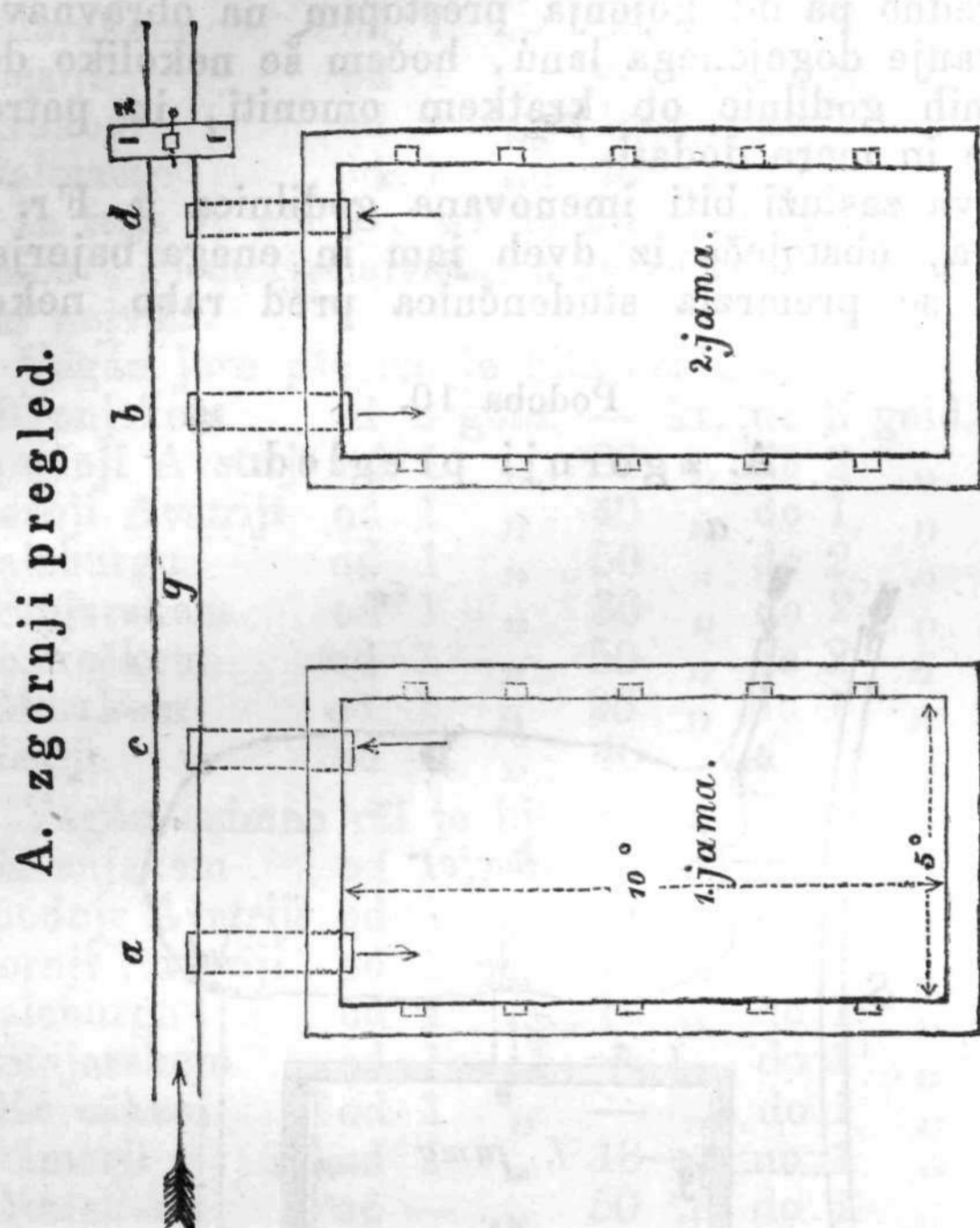
Iz tega se skozi zapornico $b\ b'$ tudi lahko nazaj v studenec izpusti. Vode objame bajer toliko, da se lahko obe jami na enkrat napolnite. Zapornica $c\ d$ in $c'\ d'$ služite za napolnjene prve obzidane in druge le opletene jame. V prvo se izliva voda pri črki $e\ e'$, v drugo pri $f\ f'$. Zapornici $g\ g$ in $g\ g'$ služite za odtok vode iz jam. S številkami 1, 2, — 3, 4, — 5, 6, — 7, 8 in 1', 3', —

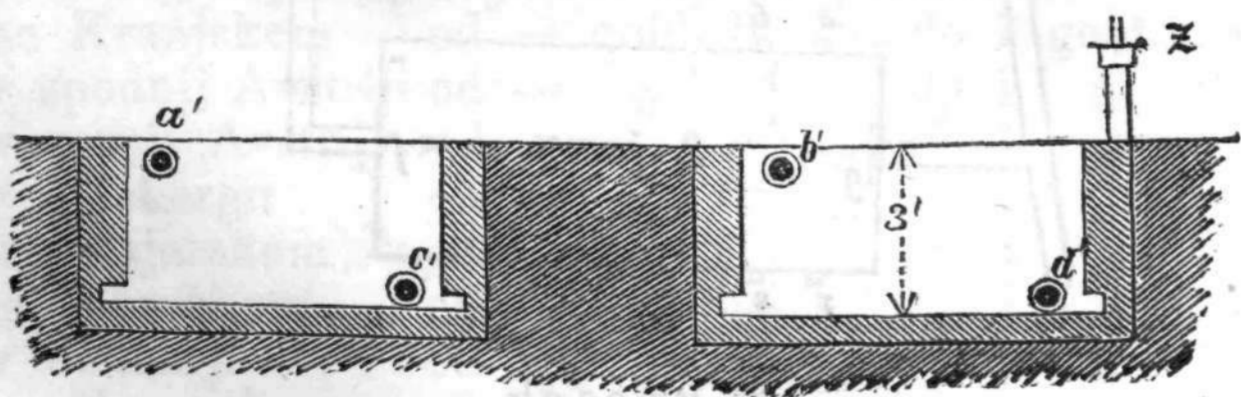
5', 7', so naznanjene prve po 4 in do 5 palcev globoke luknje za tramiče, na ktere se deske pribijejo.

Godilnica Schönberške kmetijske in predivo izdelovalne šole obstoji iz dveh jam; bajerja ne potrebuje, ker voda ni studenčnica, ampak oteklica bližnje 22 orlov velike bledilne senožeti, ktera se zavoljo dolzega in počasnega teka že sama na sebi zadosti ogreje. Opomniti pa moram, da sledeča podoba nikakor ne predočuje godilnice v takem stanu, v kakoršnem se resnično iznajde; ampak le v takem, v kakoršnem bi se mogla iznajti, kajti zanemarjena je tako, da se v eni jami kar nič goditi ne more, v drugi pa le za silo v 4 že narejenih kadéh; pol je služi za namakovanje borovih cevi. Tako zanemarjena godilnica pa gotovo ni na čast predivoizdelovalni šoli.

Podoba 11.

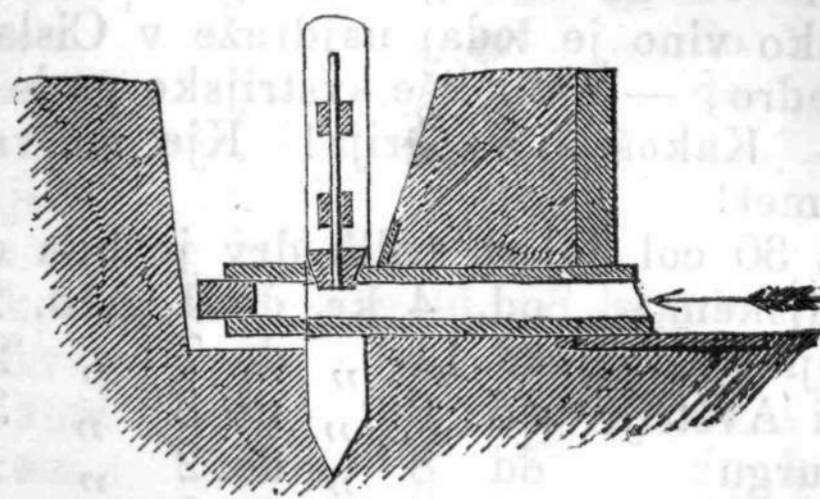
B. presek.

Ako se hočete obedve jami napolniti, je treba napeti vodo v graben *g* s pomočjo zapornice *z z'*, da ga popolnoma napolni. Graben je 3 čevlje in 8 palcev globokeji kakor jami. Voda naraste potem, ko se je napela do cevi *a a'* in *b b'*, ktere graben z jamo vežejo, in potem se začnejo tudi te polniti. Cevi *c c'* in *d d'*, kateri za izpust vode služite, ste med tem od zunaj zamašeni. Da se jami zopet izpraznijo, ni treba drugzega kakor zapornico vzdigniti in cevi *c c'*, *d d'* odmašiti. Večkrat je potrebno samo eno jama napolniti in drugo prazno pustiti, ali pa tudi nasprotno. Da se to lahko opravi, treba je izpustilne cevi *c c'* — *d d'*, kakor tudi napeljavne *a a'* in *b b'* z zamaški prevedeti. Da ni treba, ko se izpustilni zamaški odmašavajo ali pa zamašavajo, vselej po vodi bresti, se lahko zamaški vrh cevi namesti na konci napravijo in z dolgim ročem prevedijo. Roč se zopet lahko tako primeri, da pri vsa-

kem zamaševanju sam od sebe naravnost v luknjo pade, na primer tako-le:

Podoba 12.

Lahko bi še več družih drugače osnovanih godilnic priobčil, vendar mislim, da bi bilo to odveč saj si vsak svojo godilnico po danih dveh izgledih in ugodnih okolščinah lahko tako napravi, kakor mu ravno najbolj kaže.

S tem sem z gojenjem lanú pri koncu. Prestopimo tedaj k izdelovanju prediva.

(Dalje prihodnjič.)

Mnogovrstne novice.

* „Nova zaloga kranjskih čbel“ se imenuje naprava, ki se bo 1. maja t. l. začela na grajščini pl. Fr. Lan-gerja v Pogančah blizu Novega mesta na Dolenskem pod vodstvom onega g. Portmana, ki je poprej skozi 18 mesecev v službi bil pri baronu Rotschütz-u v Višnjigori. Namen te naprave je s kranjskimi čbelami, ki jih Nemci zelo čislajo, kupčevati po svetu. Gosp. Portman razglša v posebnih pismih ceno kranjskih čbel od aprila meseca do konca oktobra. Cena jim je tako visoka, da privoščimo gosp. Portmanu prav veliko kupca v tujih deželah, kajti če jih prodá prav obilo, bode jih tudi našim čbelorejcem plačeval drago, in tako bodo oni na dobičku in pa on. Če, na priliko, od meseca junija do konca avgusta eno plodno matico s 3 funti družih čbel na tuje proda od 7 do 8½ gld., cel kranjsk panj pa s satovjem in medom od septembra meseca do konca oktobra po 9 gld., dobra bode kupčija! Portman prodaja tudi panjove po svoji iznajdbi s satovjem, medom in čbelami po 16 gold.

* *Vlada, ktera zná dobro gospodariti.* Angleška vlada, kakor se razvidi iz proračuna za letošnje leto, tako dobro gospodari, da bode prihranila (prišparala) to leto enajst milijonov gold. Razen tega bode angleško ministerstvo mornarstva prihranilo do 8 milijonov goldinarjev.

* *Slaba letina pretí tudi na Hrvaškem.* V varaždinskih gorinah je trte veliko pozéblo; kaže se, da je tretjina propala. O ozimnem žitu, posebno pa zaradrži čujejo se še huji glasi; večidel so jo morali podorati in z jarino zasejati.

Zgodovinska črtica.

Odkod klic „hurrah“.

V časniku „G.“ se bere sledeče: Pri narodnem preseljevanju v starodavnih časih so Germani (Nemci) kričali „hara“; brž ko ne je v vzhodnih deželah v boji s Slovani, Huni in Avari klic „hara“ se premenil v „wara“; po križanskih vojskah sta se v vojski nemških konjikov med družimi klici slišala klica „hara jo“ in „warra wei“. Iz „hara“ izvirajo lovski klici „hala“, „halo“ in „hali“. Trume prostih vojakov (Lanzknechte) so kričale „herra her“. V 30letni vojski so nemški zastavniki vpili „hoscha“. V začetku našega stoletja je klic „hurrah“ iz ruske armade se med prusko za-

gospodarske, obrtniške in narodne

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 27. aprila 1870.

Gospodarske stvari.

Razglas kranjskim gospodarjem.

Prihodnji mesec bode sopet delitev premij na Kranjskem za govejo živino. Delile se pa bodo premije letos v Radolici, v Kamniku, v velikih Laščah, v Novem mestu in v Razdrtem gospodarjem tistih krajev, ki spadajo pod radoliško, kamniško in novomeško okrajno glavarstvo, — v velikih Laščah in Razdrtem pa gospodarjem, kateri spadajo v okraje, ki se bodo pozneje imenovali.

V vsakem kraji se bodo take-le premije delile:

- za bike, kateri ne smejo menj kot poldrugo pa ne več kot tri leta stari biti, ena premija za 80 goldinarjev, dve premiji pa po 60 gold.;
- za telice, ktere pa ne smejo biti čez dve leti stare, ena premija za 40 gld., dve pa po 30 gld.;
- za breje ali za krave s teleti, ktere pa ne smejo biti čez šest let stare, dve premiji, in sicer po 50 in po 40 gold.

Delile se bodo premije kakor lani po tej-le vrsti: Pred vsem posebno lepi živini Muricodolskega (Mürzthaler), Belanskega (Möllthaler), Marijnodvorskega (Mariahofer) ali pa Pingavskega plemena. Če bi ne bilo lepe živine čistih teh plemen, se smejo premije dajati tudi taki, ktera se je iz dveh teh plemen ali pa iz domačega kranjskega in iz enega teh plemen zaredila. Naposled pa se smejo premije deliti tudi posebno lepim in dobrim domačim govedom.

Dnevi, kedaj bode v vsakem kraji delitev, se bodo drugi pot na znanje dali.

Danes le prav lepo prosimo gospode župane in prečastito duhovščino omenjenih okrajev, naj oni že zdaj svojim sosesčanom in faranom na pripravi poti okličejo to delitev in naj jim živo na srce položijo, da se obilno udeležijo te delitve, ako imajo za premije pripravno živino.

Predsedstvo glavnega odbora kmetijske družbe v Ljubljani 24. aprila 1870.

Kako obdelujejo in izdelujejo lan v Moravskem Schönbergu in bližnji okolici.

Nauk za povzdigo našega domačega predivstva.

Spisal Rihard Dolenc.

(Dalje.)

Trenje in gojenje suhega lanu.

Kakor smo videli, bila je naloga gojenja po kemični poti ta, da se lik od lesnega dela loči in to se udi brez dvombe zgodi. Voda namreč stori, da se pri

gojenji žlezec, kateri lična lakna na les veže, tako razkroji in razpade, da ob vso vezilno moč pride. In res se na dobro gojenem steblo lahko opazi, da lik ni več trdno na steblo prilepljen, ampak da je prost in kakor tok obdaja zeló krhko postalo steblo ravno tako, kakor vreča moko ali pa kaj družega.

S tem nam pa še ni vstreženo, kajti mi zahtevamo predivo lesá prosto, toraj proč z njim! raztrgajmo vrečo in iztepimo ga, ker noče dobrovoljno sam ven iti. To storimo deloma s tem, da ga taremo; s trenjem se lična vreča po dolgosti skozi in skozi na več krajih razpore, in les v majhne koščike zdrobí, nikakor pa popolnoma ne izstepe, ker za popolno odstranitev lesá je drugo delo otresanje ali otepanje namenjeno. O tem pa bode koj po trenji govorjenje.

Da se lan dobro tare, treba, da je 1) dobro suh in 2) da je dobro godán. V krajih, kjer se lan slabo godí, kakor pri nas in skoro sploh povsod, kjer ga na rôsi godé, se ni čuditi, ako ne gré trenje tako dobro spod rok kakor bi moralo iti. Da se trenje še premalo godnega lanu pospeši, je navada pred trenjem v pajšt-vah ga nekoliko segreti, ali kakor smo rekli, le nekoliko in za silo. Pri nas pa, in tudi okoli moravskega Schönberga sem imel sém ter tje priložnost to videti, se pa iz gole navade vsak lan, naj bode zadosti ali pa premalo godán, ne le samo ogreje, ampak prav opeče. Kako nespametno da je to ravnanje, nisem v stanu zadosti dopovedati. Kdor tako s svojim lanom ravná, misli, da si je na dobičku s tem, da hitro delo dovrši, al tega ne pomisli, da njegov lan in iz tega narejeno predivo trpi velikansko škodo. Da to dokažem, naj mi bode dovoljeno en izgled navesti. Nekega dne smo se napravili iz Schönberga v kake 2 uri daljno vas Leše k nekemu kmetovalcu, kateri je zavoljo marljivega gojenja prediva v celi okolici na dobrem glasu. Mož pridelal sam mnogo lanu, mnogo ga pa tudi skupi in v svoji lastni izdelovalnici malo bolje ko na pol izdelal, ker to za bližnje fabrike popolnoma zadostuje. Izdelovalnico ima prav čedno narejeno. Trlico goni voda, ktera že pred poslopjem v godilnici svojo prvo službo opravlja. Za gojenje namreč niso posebne jame napravljene, ampak voda je pred zapornico na široko razpeljana, in po sredi nje je kakih 12 plovov vtrjenih. V vsak plov gré do 20 centov suhega lanu. Krona cele izdelovalnice pa je prav umetno osnovana sušilnica. V dveh izbah, v ktere prav čisto nič dima ne pride, posuši se lahko vsak dan do 60 centov lanu in to s prav malo poleni.

Ob času naše nazočnosti bi se pa gotovo bile tudi češplje v 6 urah do kosti posušile, kajti kurili so do 70 stopnic R. Osupnjeni prašamo, kaj da tako silna kurjava pomeni? Gospodar nam odgovori na to: da letos je že taka, — lan je tako slab, da bi dela nikdar

konec ne bilo, ako bi se tako ne ravnalo. To se nam je prečudno zdelo, zato vzamemo nekoliko še ne opečenih stebel v roke, da se prepričamo, pri čem da smo. Stebla pa niso imela druge napake, kakor ravno to, da so bila nekoliko kratka. Pri gojenji moralo je biti vse v redu, kajti lik se je kaj rad od lesa ločil, trden je bil tudi silno. Naš učenik, izveden Belgičan in hud sovražnik take nespametnosti, nas povabi, da bi se hoteli prepričati, kake nasledke da ima tako pečenje; zato gremo do izgotovljenega prediva. Skušaje trdnost je vsak ostrmel nad veliko slabostjo, kajti 5 še ne spečenih laken bilo je 10krat trdnejših kakor pa 20 spečenih. To je šlo narazen kakor pajčevina. Ko smo se nad gospodarjem jeli čuditi, kako da mora on svojo lastno robo tako nespametno kvariti, je vendar enkrat zajec iz loža skočil, kajti priznal nam je, da to ni njegov lan, ampak bližnjih kmetov, kateri mu po krajcarji od funta prediva plačujejo. Da dosti krajcarjev na dan zasluži, se vé, da je pa treba tako brezvestno ravnati! Brezvestno sem rekel, ker, ako bi se ravno tisti lan ne pekel, ampak surov izdelal, dobil bi kmet gotovo 25 do 30 gold. za cent v predilnico pripeljanega prediva, tako bo pa moral vesel biti, ako vloví le 20 gld. Tako daleč pripravi stara navada nepodučenega prostaka!

Lan nekoliko pred trenjem segreti, ne škoduje, kar nam je tudi g. Donarth in naš učenik zagotovil. Uni vsakrat pred trenjem svoj lan z gorkoto 26 stopinj omlači, čez to mero pa ne gré nikdar, a vendar prodaja cent prediva po 35, 40, celó po 45 gold. Za tako sušenje pa niso dobre navadne pajštve, to so take, v katerih se z dimom suši, kajti ne suši se enako, in pravo gorkoto uravnati je celó nemogoče. Še celó to je mogoče na navadnih pajštvah, da se lan zasmodi. Za sušenje si je treba torej dobre sušilnice omisliti, boznjaške so prav primerne.

(Dalje prihodnjič.)

Šolske stvari.

Ali naj se začetek šolskega leta predrugaci ali ne?

V mnogih časnikih se bere, da ministerstvo nauka poprašuje zdaj po vseh cislajtanskih deželah: ali ne bi kazalo, da šolsko leto ne bi se začejalo več meseca oktobra kakor dozda, ampak — če prav razumem ministrove besede — naj bi se začelo 1. dne sušca, trajalo do konca leta, in počitnice naj bi bile v mesecih prosenca in svečana.

Ako pa hočemo to reč bolj globoko prevdariti, mislim, da nam je dolžnost najpred kolikor se dá, na naše nekdanje stare prvake ozir staviti, in jih vprašati, kaj neki je njih ganilo, da so začetek šolskega leta povsod v začetek zime, o 1. novembru, stavili, ker jih v tem ne mikanje, kako staro navado ometati, ne druge sebičnosti motiti niso mogle, nego važni vzrok so morali imeti, da niso ne na kronologični začetek leta, ne na mikavno vabljenje spomladi gledali, nego pri vsem tem so si začetek šolskega leta o prvem novembru odbrali.

Zapisanega opravičenja za tako ravnanje naših sprednikov bo težko kje dobiti, in zato se tudi na-nj opirati ne morem; ako pa pogledamo, da naših nekdanjih odgojiteljev postavljanje novih svojeglavnih sistemov in zametovanje ali saj prestrojavanje tega, česar še ni bilo, ni motilo, moramo si misliti, da jih je samo naravni ozir na to vodil, kako bi znalo najbolje biti za šolsko mladino, da se šolskega življenja najlahkeje

poprime, in za stariše šolarjev, da jih najmanj težko od sebe v šolo odrinejo. Naši nekdanjci so si morali misliti, ne kakor Nemeec zdaj pravi: „Ende gut, alles gut“, nego to: o pravem času in dobro začeti, zná kaj veljati!

Da vladajočo misel, ktera je menda iz prvega naše šolske odgojitelje vodila, in katerih veljava tudi v naših časih neovržena še stoji, bolj po domače razložimo, naj nam je dovoljeno, da jo v posebni idealni podobi pokažemo.

Mislimo si ljudskega prijatelja nekdanjih časov, kteremu je bila skrb za blagor ljudstva toliko bolj silna, kolikor več je videl, da si ljudstvo samo pomagati ne zná. Ta blagi mož je spoznal, da je ljudstvu omike in izobraženja, da mu je šolskega nauka potreba, ako se hoče, da nevedna in surova ljudska mladina na svoje noge stopa, iz revnih koč svojih starišev si po svetu pomaga in na podlagi pridobljene omike in potrebnih znanosti po različnih potih si pošteno boljšega kruha išče, nego jej ga očetovska hiša dajati more.

Previdel je pa tudi ta ljudoljub, da nevedno ljudstvo te važne potrebe samo ne spozná, im si ponujane pomoči brez ovire še nerado vsiliti dá, posebno ako pridobitev te pomoči nekaj stroškov in potrpežljivosti stane. Zato mu ni bilo dosti samo spoznati, da je treba očete nagovarjati, da naj otroke v nauk — v šolo — pošiljajo; več mu je bilo še na skrbi, kadaj čas zadeti, da bo sirovinec oče manj izgovora imel, in se za šolanje otrok lože napraviti dal.

Spomladi, reče si ta rodoljub, vže ne smem do njega. Zdaj, mi bo rekel, me gospod pri miru pustite, zdaj se mi na vse strani delo odpira, zdaj mi kaže otroke najbolj porabiti, ker sem jih pozimi zastonj ravnal (redil). — V sred leta me zná ravno tako zavrniti, da ga v sred opravkov naj ne motim. V sred zime pa ga vže sam ne dražim, ker tačas je najbolj nevljudno v hišno družino drezati, in mladino od doma razganjati. Najbolje mi kaže, da se ga jeseni pred zimo lotim, in ako mi je sicer mogoče kaj opraviti, bom tačas opravil. Zdaj, mu bom rekel, si svoje poljedelstvo za letos opravil, pridelke si srečno spravil, paša gré h kraji, in zima ti bo začela kmalu otroke brez dela k peči stiskati, kaj, ko bi zdaj vganil eno, ki bi znala tebi in tvojim otrokom za celo življenje prav priti? Glej Bog ti je sicer malo ali več kruhelka dal, pa ti je dal tudi družinico, ki hoče vsaki dan več od tebe imeti. Ali ne bi bilo prav, da poskrbiš, kako naj bi se tvoji otroci učili svoj kruh si po svetu služiti, kedar jim ga ti več ne boš mogel dati? K temu je treba nauka in mnogovrstnih znanosti, da se lbodo za to ali uno porabiti dali. Enkrat ti je začeti, im če je kedaj, je zdaj najbolj pripravi čas. Namesto da se ti zdaj na zimo brez posebnega opravila doma potikajo, daj jih v šolo! Najlaže jih zdaj pogrešaš, tudi otroka ti zdaj ne bo nič kaj tacega na dom motilo, da lbi se šolskega delovanja najlože ne poprijel. Je pa enkrat začetek storjen, in boš videl, da ti otroci v šoli po dobrem kažejo, boš potlej potrpel, kakor boš vedel in znal, da jih tudi tačas v šoli pustiš, kedar bi jih imel doma potrebovati.

Ti in taki prevdarki so menda nekdanj naše prve odgojiteljske rodoljube ganili, da so memo vseh drugih letnih časov začetek novembra meseca v začetek šolskega leta postavili. In ako so ti nagoni nekdanj veljavni bili, ne najdem ga vzroka, kaj bi jim še dandanes njihovo veljavo slabilo, ako gledamo, na kar je edino gledati, na nespremenjeno stališče nepreštevne večine odgojivne mladine, ne pa, s čemur bi znallo učiteljem — profesorjem — bolj vstreženo biti, kajti me šolska mla-

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gld. 80 kr., za četrt leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrt leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

☞ V Ljubljani v sredo 4. maja 1870. ☞

Gospodarske stvari.

Poduk svilorejcev,

kako naj ravnajo, da bodo letos srečni z svilorejo (rejo židnih črvičev).

Na znanje dalo vodstvo cesarske svilorejne poskušalnice v Gorici.

Zopet se svilorejci pripravljajo za rejo židnih črvičev, a skrbni si mislijo, Bog vedi, ali bomo letos srečnejši od preteklih let.

Zato jim gotovo dobro dojdejo nasveti, ki jih oklicuje gori omenjena goriška naprava, o kateri lahko rečemo, da, če le kdo kaj vé in zná, gotovo ona najbolj vé in zná. Vsi njeni svéti opirajo se na natančne skušnje lastne in družih, in kar so take skušnje razodele, pojasnila je potem še učenost.

Pred vsem njeni nauki obsegajo *izbéro jajčic (semena) in ravnanje z njimi.*

Prvo je to, da svilorejec le tako seme porabi za rejo, ktero so mikroskopične preiskave, to je preiskave s povekšalnim ogledalom, za rejo pripravno spoznale. Nočemo sicer reči, da bi pri tako preiskanem semenu nikoli nobene bolezni ne bilo, al to smemo reči, da po takih preiskavah se saj seme, ktero je gotovo slabo, najde, in svilorejcu potem svetuje: proč z njim! Obžalovati je to, da velike važnosti mikroskopa še ne spoznavajo vsi svilorejci in da se dosihmal le celó malo semena z mikroskopom preiskuje.

Drugo je to, da semena (jajčic) nikoli ni imeti na velicih kupih skupaj in v zatuhlih vlažnih shrambah; imeti ga je treba zeló razprostrelega v suhih in zračnih shrambah, v katerih ni zdaj gorko, zdaj mrzlo. Čez zimo se najbolje na papirji ali na platnicah ali na platnu ohranijo.

Tretje je to, da se preobilna toplota v hramih meseca sušca in malega travna najlože odvrne, če se okna podnevi zapró, ponoči pa odpró. Nikoli pa jajčic, ki so dolgo časa bila v shrambi shranjena, kjer je 6 do 7 stopinj po Reomerjevem gorkomeru toplote, ne prenašajte v kleti (keldre), kjer je veliko bolj mrzlo. V ledenicah ali v kletih z ledom nikoli ne shranujte semena.

Četrtrič. Nepotrebno je namakanje jajčic v mrzli ali slani vodi proti koncu zime. Lahko se škoda godí zdravemu semenu, ako se po tem namakanji ni skrbno osušilo, bolno seme se pa s tem nikoli ne bode ozdravilo.

Petič. Dajte, da črviči kar mogoče hitro izlezejo iz jajčic; čem preje se začne reja, tem več je upanje, da se dobro sponese.

Šestič. Črviči naj se iz jajčic valijo v zakurjeni sobi, ki ima stanovitne gorkote 18 do 19 stopinj po R., v peči pa jih nikar nedejavajte!

Sedmič. Na izlezele črviče položite nježnega mehkega perjiča, da zlezejo na-nj, in potem jih vzdignite proč; že prvi dan po rojstvu njihovem dajte jim krme (futra). Gotova škoda je, ako se s pokladanjem perjiča več dni zato čaka, da se prav veliko črvičev enake starosti zbere; lakota tudi drobni živalci škoduje.

Predno pa se novo seme v hram dene, da se začnó valiti črviči, treba je hram prav skrbno očediti, da se iz njega prežene vsa kužnina bolnih črvičev, ki so prejšnje leto v tem hramu bili. Kdor tega ne stori, sam je kriv, ako ga spet nesreča zadene.

Da pa se kužnina pikčaste bolezni, po kateri so živalce kakor s poprom potresene, prežene, ktera se drži zidovja, sten, tleh in vsega orodja, ki je v hramu bilo, treba je prvič: vse to popred s kropom dobro vmito orodje nositi v ta hram, okna in vrata prav trdno zapreti in vsako luknjico zamašiti, potem pa hram pokaditi s klorom. V ta namen se rabi posebna mašina. Kdor pa si te precej drage mašine omisliti ne more, pomaga si lahko, da si kupi v apoteki ali štacuni primerno mero klorovega apna in žveplene kisline; klorovega apna se dene v 3, 4, 5 skledic po velikosti hrama in na-nj vlije toliko žveplene kisline in s klinčekom pomeša, da se dobro razmoči. Zdaj pa hitro beži iz hrama, ker klor, ki omenjeno kužnino pokončava, bi tudi človeka zadušil, ako bi dalje časa ondi bival. Ko tako zapustiš hram, zapri vrata za sabo, in pusti ga zaprtega kake 3 dni. Potem pa odpri vrata najprej, da izpuhti nekoliko tega dima, in potem še le odprí tudi okna in pusti odprta, da izpuhti ves. Zdaj še le pobeli zidovje.

Glavna skrb mora tedaj biti, da se do dobrega osnaži hram; nikoli nisi v tem preveč storil, kajti že to je nevarno, če si v isti hiši na kakem drugem prostoru imel bolne črviče, da se ti bolezen tudi v zdrav hram ne prikrade; še delalci sami pri bolnih črvičih morejo kužnino (Körperchen) zanesti med zdrave.

Ako je svilorejec vse to skrbno opravil, more si v svesti biti, da je odstranil največo nevarnost.

Kako črviče gleštati dalje, bomo povedali drugokrat. (Kon. prih.)

Kako obdelujejo in izdelujejo lan v Moravskem Schönbergu in bližnji okolici.

Nauk za povzdigo našega domačega predivstva.

Spisal Rihard Doleneec.

(Dalje.)

Trenje in gojenje suhega lanú.

Predno pričnem o trenji samem govoriti, moram že opaziti, da sem po najboljšem prepričanji prisiljen

reči, da naša domača trlica je slaba, tedaj jo moram popolnoma zavreči. Zakaj? hočem brž povedati.

Pregovor pravi, da še človek ne more dvema gospodarjema ob enem služiti, tem manj pa more še orodje dvojno delo ob enem opravljati; trlica naša še tisto, za katero je prav za prav namenjena, jako slabo opravlja. Drugo delo, katero mora namreč pri nas jako prvotna trlica opravljati, je pa to, da mora les kar se dá popolnoma odstraniti. To se hoče s tem doseči, da se pest slabo strtih stebel z nožem kar je mogoče dobro na nožnico tišči, in v ravno tistem času tudi z levico ven vleče. Naloga trlice pa ni ta, da bi morala les popolnoma odstraniti, kajti to je delo samo za-se (otresanje ali otepanje), za katero vse drugačno orodje služi; naloga trlice je le, les kolikor mogoče zdrobiti ali streti, od tod tudi njeno ime. S tem, da se predivo tako silno izpod pritiskanega noža vleče, se potrže jako dosti lakna in to najdaljšega, ker v začetku se tisk na celo pest izvršuje, proti koncu pa ostanejo le posamesna dolga lakna v stiski, a tem gre potem za glavo. — Druga napaka naših navadnih trlic je tudi ta, da potrebujejo veliko delalcev, pa vsi skupaj le malo dela opravijo. Počasnost je torej druga slaba lastnost, tej se pa še tretja pridruži. S strojnimi trlicami (to so take z najmanj štirimi brazdanimi valjarji) lahko vsak človek dela; od navadnih pa to ne velja, kajti te zahtevajo posebno vajo in urnost.

To vse so napake, katere pričajo, da za izboljšanje trenja je treba — boljših trlic.

Ako bi navadnih trlic ne hoteli popolnoma opustiti, znabiti zavoljo tega, da je stroj (mašina) za male posestnike predrag, naj bi se vsaj zboljšale s tem, da bi se jim dva namesti enega noža napravila in ravno toliko se vé da tudi nožnic. To pač ne stane velikih stroškov, in vendar se delo že veliko boljše vrši. Tako zboljšane trlice se najdejo okoli moravskega Schönberga po hribih kaj pogostoma, pa tudi drugej.

Za večje pridelke pa tudi tako zboljšano orodje več ne zadostuje, treba je že strojev (mašin). Izvrstne stroje videli smo mnogokrat. Kmetijska in predivo delajoča Schönberška šola sama nam je dala priložnost, na izposojenem, s 4 železnimi valjarji prevedenem stroji se vaditi. Trije valjarji se dadó tako vzdigniti ali pa znižati, da se lahko za lan in konoplje rabi. Njeno delo (delo te trlice) je hvale vredno ne le gledé na dobroto izdelka, temuč tudi na čas, v katerem se izvrši. Delalcev potrebuje 5, ni treba ravno moških, tudi ženske so ravno tako dobre. Dva jo gonita, tretji vlaga stebela, zmirom po dobro pest na enkrat; četrti pobira na drugi strani vsako pest že strtih stebel posebej, ter jo dvakrat ali trikrat zavije in na stran položi; peti podaja tistemu, ki stroj krmi, pest debele šopke stebel. Goniti (vrteti) je najbolj utrudljivo; za tega del je treba, da se dalalci, ki stroj gonijo, vrstijo; vse drugo je igrača, katero za silo še celó otroci lahko opravljajo.

Najboljši dokaz, da je strojna trlica res jako dobra, je gotovo ta, da fabrika, ki dela te strojne trlice, jih skora ne more toliko narediti, kolikor jih je naročenih. Izdeluje jih neki J. Rother blizu Schönberga v Frankstadtu. Ko smo nekega dne pri njem bili, imel je ravno 10 naročenih v delu. 6 izmed njih je bilo iz Celovca naročenih. (Dobro znamenje!) Cena eni taki trlici je na mestu Frankstadt 50 gold. a. v. Ravno tisti J. Rother izdeluje tudi take trlice, da jih lahko voda goni ali pa hlapon. To so pa že stroji največe mere z 12, 20 ali pa celó 24 valjarji; prva dva para sta zmirom železna.

10 do 20 centov lanú na dan streti je takemu stroju majhna reč. Iz tega, da hitro in izvrstno dela,

se razvidi, kako da je mogoče, da se v prvem letu spleča, akoravno zopet na mestu Frankstadt 130 gold. stane.

Otresanje, otepanje ali otrepanje.

To delo sem že večkrat omenil. Zdaj pridem na pravo razpravo.

Tare in otresa (otepa) se lahko, ako je zadosti ljudi, v enem in istem času. Med tem, ko jih 5 z majhnim strojem tare, lahko družih 5 ali pa še več strta stebela otrepa. Da bi sproti vse otepali, kar iz trlice pride, ni misliti, ako ni delalcev prav veliko. Še manj je pa to pri velikih strojih mogoče.

Tudi pri otrepanju se razločuje otrepalno orodje in pa otrepalni stroj, kratko rečeno: otrepalnice. Raba enega ali pa drugega je odvisna od istih okoliščin, katere smo o rabi trlic omenili.

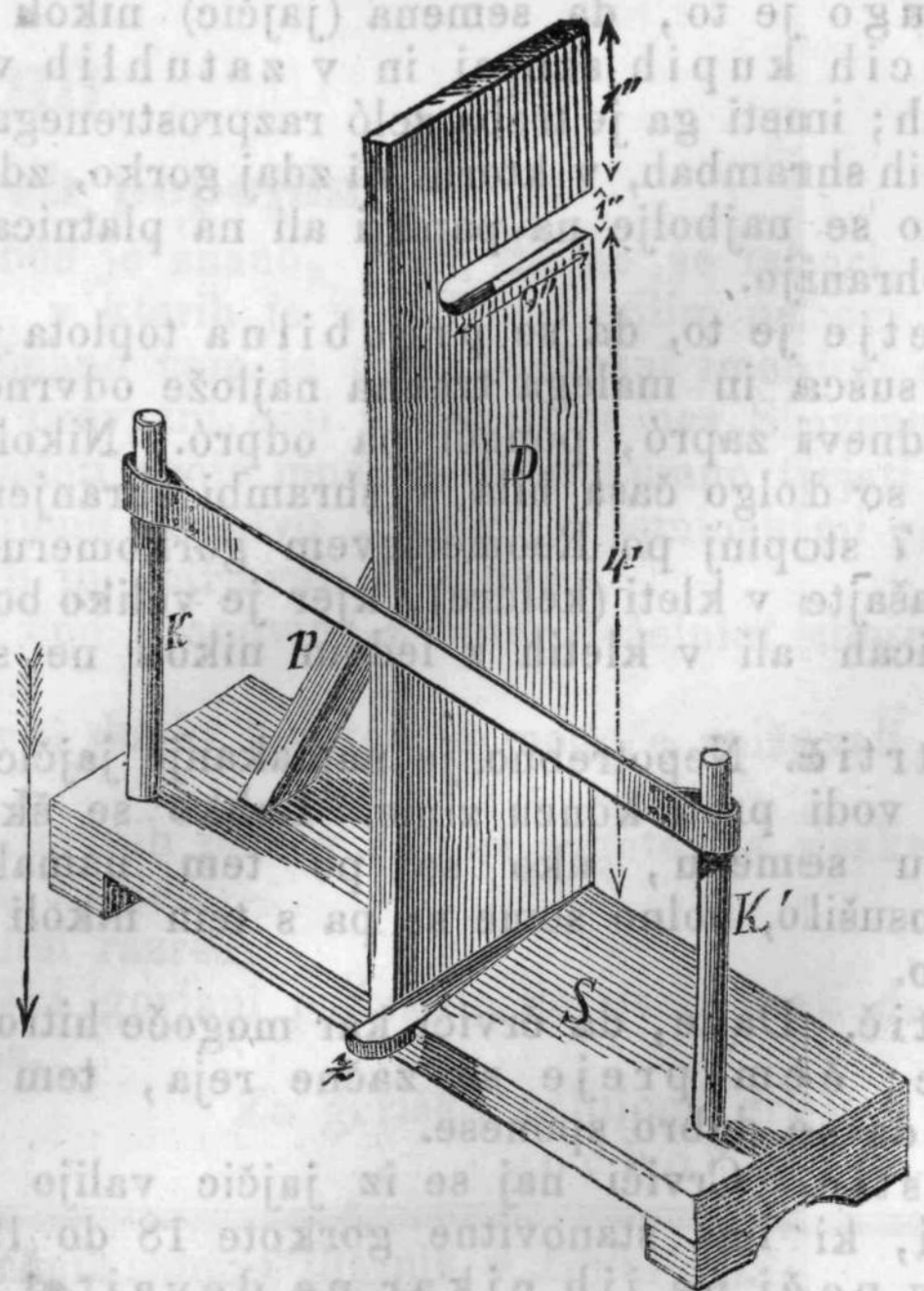
Otrepalno orodje je leseno, kaj prosto, tako, da ga lahko vsak mizar za majhne krajcarje napravi. Poglavitna obstalna dela sta 2: 1. otrepalna deska, glej podoba A, 2. otrepalni nož, glej podoba B.

Akoravno cela otrepalna deska obstaja iz 3 delov, hočemo vendar to ime za vse tri (deske, podnožje, jermen) kakor skupno ime rabiti; ako pa rečemo samo deska, razumemo samo desko po podobi D.

Deska D mora biti iz trdega lesa, lepo ravna in gladka, 4 čevlje visoka, 1 čevlj široka, poldrug palec debela. 1 čevlj pod zgornjim koncem (ali vrhom) se mora napraviti horizontalna, 9 palcev dolga, in 1 dober palec široka zaveza, z gladko posnetimi robci. Tako narejena deska se mora kar se da trdno in ravno po konci stoječa na drugo spodnico S vtrditi; to se najboljše z zagozdo z in na levi strani s podporo p doseže, kakor dodana podoba kaže. Na spodnjici (podnožji) sta na tisti strani deske, kjer ni z zarezo pretrgana, še tudi dva 2 čevlja visoka, ravna in gladka stebra k k' vtrjena, na ktera se 17 palcev visoko močen jermen priveže ali pribije. Od deske sta po 15 palcev in pol daleč. Tako pripravljena deska imenuje se flandriška otrepalna deska (flandrischer Schwingstock). Podoba dovršene deske.

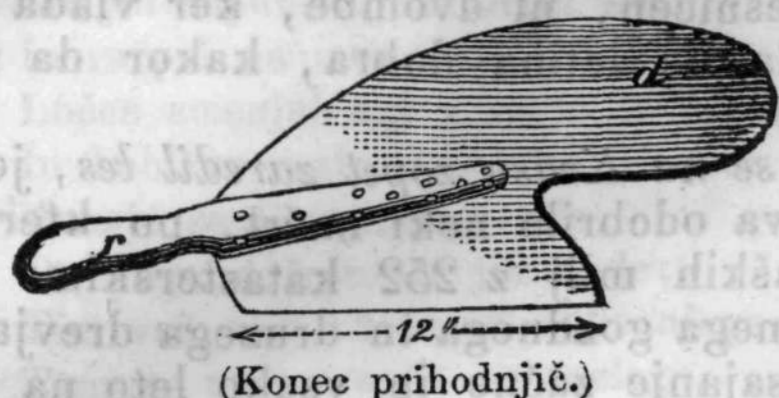
Podoba 13.

Podoba A.

Podoba B.

Še enkrat oklic zaradi starih srebrnih in papirnatih desetih.

Finančno ministerstvo je ukazalo, da ves ta denar se jemlje do konca meseca julija (malega srpana) še pri vseh cesarskih in družih kasah, — do konca meseca avgusta pa pri glavni cesarski kasi vsake dežele.

Národopisne stvari.

Zgodovinske in pravljicne črtice

o starodavnih Indijanih in o njihovej omiki.

Iz zgodovinskih virov posnel Matija Torkar.

(Dalje.)

Da ne omenjam več družih manjših božanstev, pravim, da je bilo češčenje teh treh glavnih malikov vzrok razcepljenja vsega ljudstva v tri razna krdela, kakor so vže nekteri Bramo, drugi Wišnu-a, tretji Šivna za najmogočnejšega imeli. Pripadniki te ali one stranke so sprevračali svetostno knjigo po svojej glavi.

Tako so od slehernega teh treh božanstev nastale prave klatovitežke smešnice. Te so shranjene v pesmih „puranas“ zvanih.

Tako, na priliko, se puranas govori o Brami, da je imel 5 glav; ob eno je prišel v boji s Šivnom; iz krvi pa, ki mu je tekla iz vrata, rodil se mu je sin s 500 glavami in 1000 rokami. Njegovo prebivališče je najbliže nebes; enkrat bo umrl, pa ob gotovem času sopet vstal. Drugi pravijo, da umira in se oživlja vsako leto.

Wišnu je najčudapolniši med temi tremi božanstvi. Kot obravnavalec svetá napolnuje sleherni prostor; a njegovo stanovališče je prav za prav mlečno morje; njegova postelja je „Anatan“, kača s 5 glavami. Žen ima nad tisoč. Vendar ste samo dve vedno pri njem, Lešimi, ki po glavi praskaje brska, pa Siri Pagoda, ki mu riblje in drga noge, položene v njenem naročji. Najimenitniše je to božanstvo zaradi svojih deseterih sprememb, v katerih so založene glavne skrivnosti indiškega verozakonstva. Vprvič se je spremenil v morskega psa, da bi bil hudemu duhu vlovil knjigo „Vedas“, s katero mu je ubežal na dno morja, drugič v želvo, tretjič v preseta itd. Celó morje je izpil, in je sopet pljusnil iz sebe; od tod prihaja, da je morska voda slana. Kedar se bo pa desetič spremenil, tedaj bo konec svetá. V nebesih namreč stoji konj belič s peruti, Kallenkin imenovan, ki sprednjo nogo kvišku drži. Kedar se Wišnu v tega konja spremeni, bo s to nogo, izpustivši jo na tla, tako močno na zemljo cebnil, da je kača Signaga, ki je krog nje povita, ne bo mogla več skup zdržati.

Tretje božestvo, Šiven, je strašna prikazen, tak grozovit debeluh, da kača Batrīga, ki sicer 7 svetov in 7 morjij obsega, mu je še za pas prekratka. Očesa ima tri, rok pa šestnajst itd.

Nič manj zblojene, nego o božestvih, tudi o svetu niso misli Indijanov. Vesoljno stvarjenje si mislijo v

podobi jajca. Namestu beljaka in rumenjaka je v njem več lazov ali nebes za razne bogove. Središče tega jajčnega prostranstva je zemlja. Ta zemlja pa obstaja sopet iz sedmerih svetov, ki so drug vrhu drugega nakupičeni in po morji drug od drugega ločeni. Središču najbliži svet obdaja morje z najčistejšo vodo; drugega obdaja mlečno morje; tretjega surovomasleno morje; četrtega morje iz tolste mlečnate smetane, petega vinsko, šestega sirupno morje; sedmi pa, to je: naš svet, je obdan s slanim morjem.

Vsi Indijani pa, akoravno v več strank razcepljeni, verujejo, da izvirajo od božestva. Le zaradi spačenosti so obsojeni, nekoliko časa v človeškem ali celó v kakovem živalskem životu prebiti, dokler očiščeni so vredni spoznani, sopet nazaj v božestvo se povrniti.

Ta vera je podloga nauka o preseljevanji duš. Poleg te vere Indijanov, ki se pozneje tudi pri Egipčanih nahaja, gredó čiste duše, odloživši posvetno krilo, naravnost v nebesa; nečiste pa v truplo kake živali, kjer se morajo v kazen ali pokoriti, ali pa nekaj časa boljšati. Čem nečistejša in hudobniša je duša, tem večji trpín mora biti žival, v katero je obsojena se spremeniti. Prav nečiste duše, postavimo, se vračajo v toverske osle, ali pa v póstne — Kranjske pare.

Te in enake zmešnjave in domišljije v prid porabivši se je leta 600. pred Kristom Gautama Buddha kot za obnovljevalca ali reformatorja teh braminskih nauk postavil, trdé, da je iz Višunovega božanstvenega zaroda. Dobil je dokaj privrženec, ki so bili pa na Cejlonski otok prepodeni. Pozneje se je vendar le njegov obnovljeni nauk jako razširil, tako, da se še dandanes vsa vzhodnja in južnovzhodnja Azija Budaizma drži.

Ustav Indijanov. Po čveterih Parkoutinih sinovih se Indijani delé v čvetero plemen ali kast.

Prva kasta so bramani ali bramini. Ti so najimenitniši mej vsemi stanovi, in imajo največ upliva na ljudstvo; sveti so in nihče se jih ne sme dotakniti. Braman se ne smé nikdar s smrtjo kaznovati, k večemu mu oči iztaknejo. Umor kakega bramana nasproti je ena peterih poglavitnih hudobij. Dvanajst let mora rotati po božjih potih, kdor bramana ubije. Ves čas svojega življenja mora s čepino umorjenca v roci berati, in le iz te čepine sme jesti in piti. Opravila te kaste so verozakonstvo in vede. Njeni udje so večidel duhovniki, učeniki, sodniki, zdravniki, kraljevi svétniki ali viši uradniki. Le, če kdo oboža, sme se tudi s trgovino pečati. Poljedelstvo, obrtništvo, malarstvo, zlasti pa hlapčevska dela ali dninarstva so jim v ostrej prepovedi. Njihove poglavitne dolžnosti so: svetostno živeti, nad božjo službo čuti in študirati iz svetih knjig. Vsled tega so v največem spoštovanji, in vživajo posebne predprave, postavim, da jim ni treba davkov dajati, in da le oni smejo iz knjige Vedas brati. Od drugih kast se ločijo po tem, da ne vživajo nikakoršnega mesa. Živé se zgolj ob rastlinah in poljskih pridelkih, in razun vode pijó samo mleko. Zato se ločijo od drugih tudi po svojej lepej, belej koži in lepim, pravilnih obrazih. Vsled tega je imajo za naselnike iz bližnjih severnih dežel; oni sami pa se štulijo za bramove potomce. — Razun rojenih so še dovteti bramani, ki se zovejo Soudras. Sprejemajo se v to kasto zaradi posebnih zaslug v pobožnosti in bogoslužnosti, da pomagajo v tempeljnu pri sv. opravilih, vendar pa ne vživajo pravic rojenih braminov. Po žiljah nekterih prenapetih naših aristokratov se mora po tem takem tudi bramova kri prelivati; kajti po njihovih domišljijah najmanj moraš biti baron, da se smeš človeka zvati, in posvečenemu biti v skrivnosti knjige Vedas. Naši Soudras pa so sedanji „Verwaltungs- und Sektions-Räthe“ brez viših pravic in naslovov rojenih braminov.

na debelo rezano, po 3. levljenji dajaj jim celo perje, po 4. pa tudi majhne vejice.

Ležišče pridno čedi in snaži; prvokrat ga premeni po končanem 1. levljenji; to isto stori do 2. levljenja dvakrat; do 3. levljenja trikrat, do 4. štirikrat, do zapredovanja pa vsaki dan enkrat. Črviči se s perjem ali vejicami vzdignejo ali pa z lukčastim papirjem ali pa z mrežicami.

Ostankov perja in pa blata ne stresaj na tla; vse to nesi daleč preč in ondi nekoliko potresi z zemljo.

Hrama ne pometaj; bolje je, da tla obrišeš s cunjjo, ki si jo pomočil v vodo, kateri si malo kloro prilil. Če pa že moraš pometati, pometaj vsaj takrat, predno črviče krmiš (futraš); popred pa tla poškropi s klorovo vodo.

Kako obdelujejo in izdelujejo lan v Moravskem Schönbergu in bližnji okolici.

Nauk za povzdigo našega domačega predivstva.

Spisal Rihard Doleneč.

Otresanje, otepanje ali otrepanje.

(Konec.)

Nož je zavoljo jasnosti nekoliko prevelik obrisan; dodana mera (12") je pa prava. On obstoji iz dveh delov; eden je gladka, ravna, le osmi del palca debela steklica *d*, drugi je roč *r*. Oblika res da je nekoliko čudna, al namenu je kaj pristojna.

Delo samo pa se tako-le vrši: Delalec ali pa delalka (za delalke je to delo še najprimernejše) si vzame dobro pest trdih stebel, ter jo prične za otrepanje pripravljati. Pripravlja se s tem, da prime delalna oseba šopek z levico čez sredo, z desnico razširi potem en konec ter ga s prstmi na lahko prečeše, tako, da se stebela poravnajo, in lahko nastale gombe in prav kratka lakna odpadejo. To delo ponovi tudi na družem koncu. Ker se pri tem delu več ali manj laken izpuli, tako, da iz šopa daleč ven molé, zato jih je treba popolnoma izpuliti in zopet v levo pest položiti. To se toliko časa ponavlja, dokler se ne doseže precej enaka dolgost; to je pa zelo važno, ker ako bi se iz šopa moleča lakna na miru pustila, bi se pri sledečem otrepanji vsa potrgala. Pripravljen šopek pretakne konečno na tisti strani deske stoječa oseba, katero v podobi pšica naznanja, skozi zarezo, z desnico prime roč, s katerim tikoma deske po pretaknjeni polovici šopka maha. To delo se pod večkratnim obračanjem šopka toliko časa nadaljuje, dokler ves les ne odleti; to se v kaj kratkem času zgodi. Ena oseba lahko 25 do 30 funtov na dan otreplje.

Ako se predivo za predilnice izdeluje, je tako otrepanje prediva že dovršeno; sčešejo ali mikajo ga predilnice same. Ako bi se pa hotelo za domačo rabo obdržati, treba ga je še sčesati, ker na otrepavni deski se sicer ves les odstrani, lik pa še ni v posamesna lakna razdeljen, ampak drži se še v trakéh.

Kakor se iz vspeha rabe omenjene deske razvidi, je tudi ona pripravna le za manjše posestnike, katerim je na tem ležeče, da svoje ljudi pozimi s koristnim delom preskrbijo. Veči posestniki, združene izdelovalnice itd. morajo pa že po strojih seči.

Otrepalni stroji, ali kratko rečeno: otrepalnice, se delijo gledé na sistemo, po kateri so osnovane, v dva dela. Ene se imenujejo trepalnice Friedlanske, druge pa Erlandske sisteme, obe zahtevate pa že vodo, konje, ali pa sopar za gonilno moč, ker na rokah se ne dajo rabiti.

Kar se tiče dobrote teh dveh sistem, mora se reči, da je Friedlanska po pričetku Erlandske ob vso vero prišla, in to se jej je prav zgodilo, kajti slaba je, kar se dá. Slabih lastnosti, ktere so jo ob vero spra-

vile, ima več, na primer: otrepalnica Friedlanska je vsa železna in zelo zamotana, toraj tudi draga (300 gold. stane na mestu v fabriki). Temu se pa še pridruži njena kaj okorna velikost, in potrebe silne gonilne moči, kajti ona gré teže z eno in isto silo kakor 5 Erlandskih. Ako se še po delu praša, se tudi na to reč dobrega odgovoriti ne more, kajti z dvema osebama na dan se veliko manj izdelava, kakor pa z Erlandsko; največa napaka je pa še to, da vrže neizrečeno veliko dobrega prediva v pezdír, gotovo šestkrat preveč. To so toraj lastnosti, s kterimi se gotovo nobenemu prikupila ne bode, kakor se tudi meni ni, potem ko sem jo opazoval brez dela in v delu, in jo primerjal z Erlandsko, katero izvrstno delati smo videli v Klein-Morau-u na Šlezkem. Tudi v bližnjih predilnicah so že davno Friedlansko zavrgli, in jo z Erlandsko nadomestili.

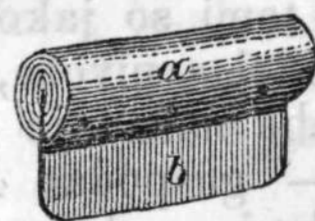
V Malem-Moravu stoji v na delnice osnovani izdelovalnici 6 Erlandskih strojev, kateri se ločijo od Friedlanskih v vsem. Napravljeni so skoraj vsi iz lesa in tako prosto, da jih vsak mizar lahko popolnoma izdelava, ako se mu le železni obstojni deli dodado. To se je, kakor mi je vodja omenjene delavnice zagotovil, tudi zgodilo. On pravi: Stanje vseh šestih strojev na mestu in prostoru znaša 304 gld. V tem je pa tudi vsa transmisija zapopadena z jermeni in družimi železnimi deli. Od teh 304 gold. spada na vsak stroj 9 gold. mizarškega računa, za transmisijo in vse druge železne dele 200 gold. na jermene 50 gold. Pri vsakem stroji ste dve ženski: ena pripravlja, kakor smo pri otrepanji z Erlandsko desko slišali, druga vlaga pripravljene šopke otrepalnici. Obedve napravite na dan dobrih 100 funtov prediva, ako je pa lan lep in dolg, in ako so dnevi dolgi, dovršite lahko tudi do 120 funtov. V pezdír ne gré skoro nič proti Friedlanski.

Iz rečenega se razvidi, da ni treba še le posebej tega stroja priporočati, kajti njegove sprednosti priporočajo ga same.

Večkrat se pripeti, da se neka stebela nikakor popolnoma izdelati ne dajo, akoravno je bilo gojenje, trenje in otrepavanje brez vsega pregreška. To so tista stebela, ktera so se na njivi še med rastjo posušila, naj že bo zavoljo suše, mrčesov ali drugače. Da jih pa vendar ne zavržejo, se poslužujejo Belgičani nekega malega orodja, katero strugalo imenujejo. S tem se na kolenu z usnjem obdanem stebela tako dolgo drgnejo, dokler se lesa in lubada popolnoma ne znebijo.

Orodje samo je take-le podobe:

Podoba 14.

a je lesen 7 palcev dolg in poldrug palec širok (debel) roč, v katerem je tumpasta ravno tako dolga in široka klinja *b* vtrjena.

Česanje ali mikanje

ima, kakor je že omenjeno bilo, nalogo v podobi traka držeča se lakna v posamesna razdeliti. V to nam služijo mikalniki ali česala, a ne taki, kakoršni so pri naših kmetih v rabi, kajti ti zabijejo 10 žebeljev v kako desko, in mikalnik je gotov.

Tisti, kdor hoče svoje predivo prav izdelati, si mora pravi angleški mikalnik preskrbeti, kateri iz treh delov obstoji. Na prvem še le površno miče, na drugem že čistejše, in na tretjem še le popolnoma. Osti so jeklene in v železnem ploščku tako vtrjene, da pridejo na prvi tri na en palec (col), na drugi že 17, in

na tretji 32. Res, da so nekoliko drage, al veliko časa trpijo in delo lepo opravijo.

Pri otrepanji sem rekel, da je dobro otrepano predivo za fabrike že zadosti dobro pripravljeno; to je tudi res, vendar pričenjajo kmetovalci Schönberške okolice tudi z mikanjem pečati se. Popolnoma pa ne omičejo, ampak le na pol. Kak dobiček da imajo pri tem, si nisem izračunal, vendar se jim splačati mora, ker bi sicer gotovo to opustili. Toliko mi je znano, da se dobí za cent na pol omikanega prediva 8 do 9 gold. več, kakor za ravno tisto samo otrepano. Pezdir, se vé, da ostane tudi kmetovalcu za domačo rabo.

S tem smo pri koncu z vsem, kar smo se v predivo izdelovalni šoli v Schönbergu učili; dostaviti hočem le še par števil, ki imajo dokazati, koliko da gré pri takem izdelovanju, kakoršno smo prevdarjali, v zgubo. Iz centa surovega lanú se dobí na Schönberški izdelovalnici pri oni meri 20.2 funtov dobrega otrepanega prediva, in 2.6 slabega že iz pezdirja zbranega. Odpadka se računi pri trenji 25 od sto, pri otrepanju pa na 74, to pa ne od sirovih stebel, ampak od centa že strtih. Pezdirja se dobí 9.7 funtov od 100 funtov sirovih stebel. Po teh številkah je dobiček prediva nekoliko majhen; al pozabiti se ne smé, da je otrepalnica ena tistih Friedlandskih. Drugi kmetovalci dobé sploh po 25 funtov otrepanega prediva od 100 funtov sirovega lanú.

Postave

zastran pošiljanja denarja in drugih stvari kake vrednosti po pošti.

Ta ukaz je veljaven od 1. maja 1870. leta; najvažnejše točke so te-le:

1. Pisma, v katerih se pošilja denar do 100 gold., se prejmljejo na pošti samo zapečateni in se mora na-nje zapisati „po napovedi“ (nach Angabe). — Kdor noče na ta način denarja pošiljati, ga lahko pošlje do 100 gold. po poštnih „nakaznicah“ (Postanweisungen), ktere se dobivajo po vseh poštnih uradih avstrijsko-ogerske države.

2. Zavitek denarnega pisma mora biti četverošpicast in vsi štirje konci se morajo v sredi pisma skupaj stakniti. Poštna pečat se ne pritiskava več na taka pisma.

3. Odprta pisma se na poštah prejmljejo samo: a) s četverošpicastimi zavitki, b) če se v njih več kakor 100 gold. bankovcev nahaja; c) če pismo ne vaga več kakor 15 lotov. — Taka pisma se vendar morajo vsigdar naprej plačati (frankirati) in poštnina za-nje je mnogo viša.

4. Če denarno pismo več vaga kakor 15 lotov, se mora popolnoma zapečateni dati na pošto.

5. Denarna pisma, ktera več kakor 15 lotov vajo, se tudi lahko pošiljajo z zaklopnim zavitkom, morajo se vendar vsigdar s špago zvezati in po podobi zaklopa tako zapečatiti, kakor je predpisano, posebno pa se morajo špagini konci dobro zapečatiti.

6. Vsakemu denarnemu pismu, ki več vaga kakor 15 lotov, se mora pridati „vozno pismo“ (Frachtbrief), ktero mora imeti kolek od 5 kr. Na vsakem voznem pismu mora biti oni pečat, s katero je zapečaten zavitek pisma. To veljá tudi o vseh pismih, ktera se pridevajo takim stvarém, ki se pošiljajo po vozni pošti.

Zavitek mora biti ali iz močnega papirja ali platna, in denar in denarna pisma se morajo večkrat dobro zamotati.

Pred vsem drugim priporočamo pošiljanje denarja po „poštnih nakaznicah“ do 100 gold. Za poštno na-

kaznice se plačuje najmanj poštnine, pa tudi onemu, ki denar dobí, ni treba plačati za avizo, in zunaj tega gré tak denar tudi po železnicah z nekimi vlaki, s kterimi vožna pisma ne grejo, postavimo, na južni železnici z brzo- in zloženim vlakom.

Pošiljanje naročnine za časnike

do 10 gold. pa pride celó dober kup, ker se ne plača več kakor samo 5 krajc. Če pa se pošlje naročnina v pismu, mora oni, ki pošilja, že plačati 18 kr., in ki denar prejme, tudi 3 kr., tedaj skupaj 21 kr.; razložka je tedaj za 17 kr.

Mnogovrstne novice.

* „Vendija“. Na graški tehniki se je ustanovilo slovstveno jugoslovansko društvo „Vendija“, ki ima namen, društvenike izobraževati v slovanščini in slovanškem slovstvu sploh, do česar jim drugje ni nobene prilžnosti, potem pa zadeve jugoslovanskih tehnikarjev sploh zastopati. Društvu je želeti najboljšega vspeha, da vzredi tudi na polji tehnične stroke prave narodnjake.

* *Cigan ostane Cigan.* V ogerskem kraji N. Engyed je letos poredoma neizmerno mnogo pitanih svinj pocrkalo, a gospodarji niso mogli najti vzroka; po ostrem opazovanju so vendar prišli do tega, da tamošnji cigani, ki so bili konjederci, davali svinjam skrivoma neko kašo, med katero so zmešali fosfor, po katerem so svinje pocrkale. Cigani so tedaj na ta način dobili mnogo pečenke in slanine, zdaj je vendar ne morejo vživati, ker so v ječi.

„Slavija“, vzajemna banka,

v „Novicah“ že večkrat omenjena, razprostira se po vseh slovanskih deželah in ima na Kranjskem, Štirnem, Koroškem in Primorskem nad 120 zastopnikov. Dokaz, da se je ta závod v kratkem jako priljubil, je tudi to, da so kot ustavniki pristopili in sicer na Kranjskem: gospodje dr. L. Toman, dr. Costa, dr. J. R. Razlag, dr. Janez Bleiweis, dr. Poklukar, Janez Murnik, Hugo Turk, Jak. Lukan, — na Štajarskem: dr. Vošnjak, dr. Dominkuš, Ivan Žuža, Josip Lipold, dr. Čuček, Slavoljub Knez, Josip Tarbauer, Franjo Skubic, dr. Rapoc, Franjo Roblek, Jak. Janič, Franjo Šentak in dr. Gustav Ipavec.

Národopisne stvari.

Zgodovinske in pravljíčne črtice

o starodavnih Indijanih in o njihovej omiki.

Iz zgodovinskih virov posnel Matija Torkar.

(Konec.)

Šege in obnaša Indijanov se popolnoma strinjajo s temi posebnostmi v kastah. Kastam samim je na tem ležeče, da se med seboj ločijo na zunanjem, ali po obleki, ali pa po ostrizenej bradi, ali po barvi brade, ki je ali bela, ali črnovišnjeva, rudeča zatemnelo zelena. Sploh Indijan jako ljubi snažnost in lepotiče, zlasti zlató in draga kamena. Srca je krotkega, usmiljenega in ljubeznjivega, posebno kasta soudranska. Razžaljen rad in lahko odpustí, da, za razžaljenje se še celó ne zmeni, kajti preveč je složen, da bi ga kaj zbodlo ali užgalo. Le eno razžaljenje je, ki ga iz največe flegme spravi v najhujšo srditost, ako namreč na podplat čevlja bljuneš in ga ž njim udariš. Ta udarec mu je znamenje največega zasramovanja, in Indijan ga silno težko, ali celó nikdar ne pozabi.